วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ 12 ฉบับเพิ่มเติม 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564): 39-74

การพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาการปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว หลังอาหรับสปริง[1]

อาทิตย์ ทองอินทร์[2]

Received: March 3, 2021
Revised: July 16, 2021
Accepted: July 20, 2021

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาการปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริงในเชิงของการศึกษาเปรียบเทียบ โดยอาศัยการวิจัยเอกสารทำการทดลองพัฒนากรอบแนวคิดนี้ขึ้นมา ผลการศึกษาสะท้อนว่า การจะทำความเข้าใจประเด็นดังกล่าว จำเป็นต้องวางกรอบการพิจารณากลไกการเรียนรู้ ของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวต่อประสบการณ์ บทเรียน และยุทธศาสตร์ของรัฐต่างๆ ทั้งในและนอกภูมิภาค ทั้งการเรียนรู้เชิงบวกจากกรณีตัวอย่างที่ดีและการเรียนรู้เชิงลบจากกรณีตัวอย่างที่ล้มเหลว เพื่อประเมินทางเลือกในการตอบสนองแรงท้าทายที่ตนเผชิญ และเป็นบทเรียนนำไปสู่การออกแบบยุทธศาสตร์การปฏิรูปปรับโครงสร้างการบริหารปกครองของตนไปสู่ระบอบอำนาจนิยมยกระดับความสามารถ อันมีองค์ประกอบสำคัญ 5 มิติ คือ (1) การควบคุมจำกัดและใช้ประโยชน์ภาคประชาสังคม (2) การจัดการการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง (3) การแสวงประโยชน์จากการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง (4) การควบคุมเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ และ (5) การสร้างความหลากหลายให้กับการเกี่ยวพันระหว่างประเทศ โดยทั้งหมดนี้ ถูกจัดวางไว้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาความยืดหยุ่นของระบอบอำนาจนิยมและการตั้งมั่นคงทนของระบอบอำนาจนิยม

คำสำคัญ กลไกการเรียนรู้ของระบอบอำนาจนิยม, ระบอบอำนาจนิยมยกระดับความสามารถ, ความยืดหยุ่นของระบอบอำนาจนิยม, การตั้งมั่นของระบอบอำนาจนิยม, รัฐริมอ่าว

---

[1] บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหัวข้อวิจัยเรื่อง การปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง ค.ศ. 2011-2021: เปรียบเทียบระหว่างซาอุดิอาระเบีย บาห์เรน และกาตาร์

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี 11120 อีเมล: arthit.tho@gmail.com

The Conceptual Framework Development for Studying the Adaptation of the Gulf States' Authoritarian Regime After Arab Spring

Arthit Thongin[3]

Abstract

This paper focuses on developing a conceptual framework for studying the adaptation of the Gulf States after the Arab Spring in a comparative sense. Results of the study reflect the conceptual framework for understanding the Gulf States' Authoritarian Regimes and include three elements. First, the developmental framework catches up with the authoritarian learning mechanism. It derives from the Gulf States' Authoritarian Regimes having their own mechanism for learning from experiences, lessons, and strategies of various authoritarian regimes, both inside and outside of the Middle East. Furthermore, the Gulf States' Authoritarian Regimes use those lessons learned to assess options for responding to the challenges they face. This process leads to the design of reform strategies and adjustments of their governance structure and which could be summarized as the Upgrading Authoritarianism concept. This concept consists of 5 dimensional fabrics: (1) appropriating and containing civil societies; (2) managing political contestation; (3) capturing the benefits of selective economic reforms; (4) controlling new communications technologies; and (5) diversifying international linkages. Finally, the functional process of developing a conceptual framework is set up as a subset of the examination of authoritarian resilience and authoritarian consolidation.

Keywords Authoritarian Learning, Upgrading Authoritarianism, Authoritarian Resilience, Authoritarian Consolidation, the Gulf States

[3] Assistant Professor, School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi 11120. E-mail: arthit.tho@gmail.com

1. บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหัวข้อวิจัยเรื่อง การปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง ค.ศ. 2011-2021: เปรียบเทียบระหว่างซาอุดิอาระเบีย บาห์เรน และกาตาร์ อันเริ่มต้นจากความสนใจส่วนตัวของผู้วิจัยต่อความเป็นไปทางการเมืองในตะวันออกกลางจากผลลัพธ์ของปรากฏการณ์อาหรับสปริงและการปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางหลังจากนั้นมา

อาหรับสปริง (Arab Spring) หรือที่เรียกอีกชื่อว่าการตื่นตัวของชาวอาหรับ (Arab Awakening) เป็นปรากฏการณ์ลุกฮือของประชาชนในอัฟริกาเหนือและตะวันออกกลางเพื่อโค่นล้มต่อระบอบการปกครองที่ส่วนใหญ่แล้วดำรงอยู่อย่างยาวนานและผูกขาด ปรากฏการณ์นี้เริ่มต้นขึ้นในตูนีเซีย เมื่อธันวาคม ค.ศ. 2010 และส่งต่อแรงบันดาลใจแพร่กระจายออกไปเป็นทอดๆ (Domino Effect) จนทั่วทั้งภูมิภาค ผ่านช่องทางสำคัญของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ระยะแรกของปรากฏการณ์นี้จึงถูกมองจากหลายคนว่าเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย (จรัญ มะลูลีม, 2557, น. 51-57) กระนั้น “...แม้ว่า Arab Spring จะนำเอาความเปลี่ยนแปลงที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเข้ามาในภูมิภาค ... แต่ Arab Spring ก็นำเอาความตกต่ำ ความป่วยไข้ และความเสื่อมโทรมมาให้เช่นกัน...” (จรัญ มะลูลีม, 2557, น. 38)

ผลลัพธ์จากปรากฏการณ์อาหรับสปริงจึงปรากฏออกมาอย่างหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ภายใต้แกนเรื่องภาพรวมของทั้งภูมิภาคคือ ภาวะของรัฐล้มเหลว รัฐเปราะบาง รัฐอ่อนแอและถูกแทรกซึมง่ายภายใต้สภาพแวดล้อมแห่งการแพร่กระจายขยายตัวของกลุ่มตัวแสดงที่มิใช่รัฐ การฟื้นคืนกลับขึ้นมาใหม่ของระบอบอำนาจนิยม รวมเลยไปจนถึงภาวะที่ระบอบอำนาจนิยมของบางรัฐกลับมิได้ล่มสลายลงไปแต่อย่างใด หนำซ้ำกลับยกระดับตนเองขึ้นคุมคนได้อย่างฉกาจขึ้น (ศราวุฒิ อารีย์, 2563, น. 15-16, 41-60) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบอบอำนาจนิยมในกลุ่มรัฐริมอ่าวที่ยังคงตั้งมั่นต้านทานการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้แล้ว การทำความเข้าใจความเป็นไปทางการเมืองในตะวันออกกลางในภาพรวม และความเป็นไปทางการเมืองในกลุ่มรัฐริมอ่าวเป็นการเฉพาะนั้น เรียกร้องการพัฒนากรอบมุมมองที่ต่างออกไปจากกระแสธารการศึกษาการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย บทความชิ้นนี้จึงมุ่งคลี่คลายมุมมองเชิงทฤษฎีเป็นเบื้องต้นในท่าทีดังกล่าวภายใต้คำถามหลักว่าเราควรใช้หรือพัฒนากรอบความเข้าใจต่อความเป็นไปดังกล่าวอย่างไร จึงจะให้ภาพที่สอดคล้อง

กับความเป็นจริงของกรณีศึกษาและวิเคราะห์แบบแผน ตลอดจนแนวโน้มพลวัตของระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะกลุ่มรัฐริมอ่าวได้อย่างมีพลัง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง

3. ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสารเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดอันเหมาะสมสำหรับการวิจัยในระยะต่อไปอันถูกออกแบบให้เป็นไปในเชิงเปรียบเทียบบางรัฐจากกลุ่มรัฐที่เป็นจุดสนใจในการศึกษา (Comparing Few Countries) เพื่อมุ่งระบุความเหมือนและจำแนกความแตกต่างหลักๆ ระหว่างแต่ละรูปแบบภายในระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว โดยสามารถอาศัยกรอบแนวคิดและสร้างข้อสรุปที่มีระดับความเป็นนามธรรมปานกลางได้ (Middle Level of Conceptual Abstraction) อันจะช่วยกุมความชอบธรรมเกี่ยวกับบริบทเฉพาะของรัฐที่ถูกวิจัยเปรียบเทียบเอาไว้ในข้อสรุปได้ด้วย (Landman & Cavalho, 2017, pp. 5-8, 30-34)

4. ผลการศึกษา

บทความชิ้นนี้วางตัวเป็นเสมือนภาพสังเขป 3 บทแรกของโครงการวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังพัฒนาหัวข้อ โดยเนื้อหาจะลำดับการนำเสนอจากบทสำรวจเบื้องต้นต่อภาพรวมของภูมิทัศน์ทางการเมืองตะวันออกกลางหลังอาหรับสปริง การทดลองกำหนดตัวอย่างกรณีศึกษาเปรียบเทียบที่คาดว่าจะสะท้อนความเข้าใจการปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง และการทดลองพัฒนากรอบแนวคิด/การทำความเข้าใจที่จะใช้สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบตามโจทย์วิจัยหลักที่จะพัฒนาต่อในระยะต่อไป ดังนี้

4.1 สำรวจภูมิทัศน์ทางการเมืองตะวันออกกลางหลังอาหรับสปริงเบื้องต้น

แม้ปรากฏการณ์อาหรับสปริงส่งผลให้ผู้นำหลายประเทศถูกโค่นล้มลงจากอำนาจ ได้แก่ เบน อาลี ของตูนีเซีย ฮุสนี มูบารัคของอียิปต์ และมูอัมมาร์ กัดดาฟี่ของลิเบีย (Rózsa et al., 2012, pp. 3-8) แต่กระนั้น ระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคก็มิได้ล่มสลายไปจากการลุกฮือของประชาชน รวมถึงระบอบที่ถูกโค่นล้มอย่างในตูนีเซีย แม้จะถูกมองจากนักวิชาการส่วนใหญ่ว่ามีการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยหลังอาหรับสปริงได้ แต่รากของปัญหา

หลายประการของสังคมการเมืองยังคงฝังลึก ทั้งคอร์รัปชันอย่างรุนแรงและเงื่อนไขความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ชุดของปัจจัยเหล่านี้วางเป็นเงื่อนไขอันพร้อมสำหรับทั้งกัดกร่อนระบอบประชาธิปไตยให้อาจเดินไปสู่ภาวะขาดดุล (Democratic Deficit) และพร้อมสำหรับการออกจากความเป็นประชาธิปไตย (De-Democratization) หรือการย้อนกลับของระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian Reversal) โดยที่รัฐบาลตูนิเซียเองก็กำลังกดปราบประชาชนผู้ชุมนุมอยู่ในปัจจุบัน (มกราคม 2021) การขนานนามนายกรัฐมนตรีฮิเชม เมชีชี่ว่า “the new Ben Ali” สะท้อนเป็นอย่างดีว่า 10 ปี ให้หลังอาหรับสปริง ประชาชนยังต้องต่อสู้อีกยาวไกล (Aljazeera, 2021) เพราะระบอบหลังปรากฏการณ์ลุกฮือของประชาชนยังเต็มไปด้วยปัจจัยเงื่อนไขขัดฝืนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เต็มไปด้วยปัจจัยเงื่อนไขหนุนเสริมการตั้งมั่นของระบอบอำนาจนิยมในรัฐต่างๆ ของตะวันออกกลาง

หากเราพิจารณาเปรียบเทียบผลลัพธ์ของอาหรับสปริงต่อระบอบการเมืองภาพรวมทั้งภูมิภาคอย่างเร็วแล้ว จะพบแง่มุมที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ระบอบอำนาจนิยมที่ถูกบั่นทอนท้าทาย หรือถูกทำให้เผชิญปัญหาเสถียรภาพล้วนเป็นระบอบอำนาจนิยมแบบสาธารณรัฐนิยม (Republicanism) ทั้งสิ้น ได้แก่ ตูนิเซีย อียิปต์ ลิเบีย เยเมน อิรัก และซีเรีย (Dodge, 2012, pp. 5-7) กลุ่มรัฐลักษณะนี้ในตะวันออกกลางล้วนเดินผ่านประวัติศาสตร์พัฒนาการทางการเมืองในยุครัฐสมัยใหม่คล้ายกันประการหนึ่ง คือ การกระจุกตัวของอำนาจ ซึ่งสืบทอดอุปถัมภ์กันในคนกลุ่มเล็กและเครือญาติ มิตรสหายราวกับรัฐเป็นสมบัติส่วนตัวของพวกเขา โดยที่แบบแผนดังกล่าวถูกวางหลักประกันเอาไว้อย่างเป็นสถาบันตั้งมั่นในโครงสร้างหลักของรัฐ เช่น รัฐธรรมนูญ ส่งผลให้รัฐซึ่งตามปรัชญาพื้นฐานที่ประกาศควรเป็นสาธารณะสมบัติอันประกอบสร้างพันธะทางการเมืองขึ้นระหว่างผู้คนด้วยกันและระหว่างผู้คนกับรัฏฐาธิปัตย์ (พิศาล มุกดารัศมี, 2558ก, น. 3-1 - 3-56ข, 2558ข, น. 8-30 - 8-54) กลับกลายเป็นรัฐราชสมบัติสมัยใหม่ (Neo-Patrimonialism) (Eisenstadt, 1973; Pawelka, 1985 as cited in Baumgarten, 2002) ซึ่งกิจกรรมทางการเมืองขับเคลื่อนด้วยกลไกและในแบบแผนวาสิเฏาะฮฺ (**واسِطة**)[4] คล้ายกับรัฐระบอบอำนาจนิยมแบบกษัตริย์นิยมในภูมิภาค (Cunningham &

[4] วาสิเฏาะฮฺ (**واسِطة**) มีรากศัพท์มาจากอักษร 3 ตัว คือ (**و س ط**) อันหมายถึง mediator, agency, agent ดังนั้น โดยพื้นฐานความหมายแล้ว วาสิเฏาะฮฺ มีความหมายเป็นกลาง สื่อถึงการเป็นสื่อกลาง ข้อต่อ สะพานเชื่อม หรือผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ข้อต่อ ตัวเชื่อม ในความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมถึงแง่มุมความหมายสื่อถึงคนกลางที่ได้รับการยอมรับ ไว้วางใจ เชื่อมั่น ในการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ตรวจสอบ และตัดสินความขัดแย้งระหว่างคู่กรณี

แม้โดยทั่วไปแล้ว วาสิเฏาะฮ์เป็นมโนทัศน์ (Concept) พื้นฐานที่ถูกใช้อธิบายแบบแผนการดำเนินธุรกิจของโลกอาหรับว่ายึดโยงอยู่กับการอาศัยเส้นสาย การอุปถัมภ์ การสนองประโยชน์บนฐานของความคุ้นเคย

Sarayrah, 1993) นอกจากนี้ ยังกดทับปิดกั้นลักษณะพหุนิยมทางการเมืองจนระบอบขาดความสามารถในการโอบกอดผนวกรวมความหลากหลายภายในเอาไว้ได้หมด (ผู้วิจัยสนทนาต่อจากทรรศนะบางส่วนของแลร์รี่ ไดมอนด์ ที่กล่าวถึงชุดของปัจจัย เงื่อนไขตั้งต้น และ

สนิทชิดชอบ การเล่นพรรคเล่นพวก (Favoritism) ในเครือข่ายสายสัมพันธ์ส่วนตัว (Loewe, Blume, Schönleber, Seibert, Speer,, & Voss, 2007) โดยมีการเปรียบเทียบว่าคล้ายกับระบบบล็อท (Blat; Favors) ของรัสเซีย และระบบกวนซี่ (Guanxi) ของจีน (Hutchings & Weir, 2006; Berger, Herstein, & Mitki, 2013) แต่กระนั้น วาสิเฏาะฮฺก็ยังเป็นมโนทัศน์พื้นฐานสำคัญประการหนึ่งสำหรับการทำความเข้าใจแบบแผนกิจกรรมของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งมุมมองด้านบวกและลบ (Mohamed & Hamdy, 2008, p. 1; Barnett, Yandle, & Naufal, 2013; Ramady, 2016) ตลอดจนระบบสังคมการเมืองอาหรับด้วยเช่นกัน การทำงานของวาสิเฏาะฮฺก่อตัวขึ้นจากฐานของระบบชนเผ่า สายตระกูล ครอบครัว ขับดันสังคมการเมืองให้มีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงและผูกขาดไปพร้อมๆ กับรังสรรค์สำนึกที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสังคมการเมืองของคนในเครือข่ายต่างๆ และเป็นช่องทางการตอบสนองประโยชน์ส่วนตัวได้กว้างและง่ายให้กับคนตัวเล็กตัวน้อยในระบบการเมือง แต่การทำงานทั้งหมดนั้นยึดโยงกับหลักการหัวใจ คือ “know who” อันหมายถึงการเข้าถึง คุ้นเคย และได้รับความเมตตาอุปถัมภ์จากผู้นำ/ผู้อาวุโสในสังคม (ชัยคฺ; Sheikh) วาสิเฏาะฮฺจึงเป็นหนึ่งในคุณค่าแกนกลางของวัฒนธรรมทางการเมืองในตะวันออกกลางที่นักวิชาการบางท่านเรียกว่า “เบดูธิปไตย” (Bedoucracy) อันมาจากคำว่า “เบดูอิน” เพื่อใช้สื่อความถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีรากเหง้าความคิดแบบชนเผ่าสายตระกูล (Abdel-Khaleq, 1984) อนึ่ง มิติประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการทางความคิดของชุดคุณค่าวาสิเฏาะฮฺ ได้ถูกเขียนแบ่งช่วงเวลาเอาไว้อย่างกุมใจความได้กระชับในงานของ Barnett et al. (2013, pp. 8-12)

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เรียกว่า วาสิเฏาะฮฺนี้ เป็นพลังแฝงเร้นขับเคลื่อนเบื้องหลังหลายๆ การตัดสินใจทางการเมืองในตะวันออกกลาง ซึ่งมีความหมายได้ทั้งบวกและลบขึ้นอยู่กับบริบทของการนำคำนี้ไปใช้ แม้จะเป็นคุณค่าที่ขัดกับมาตรฐานตะวันตก แต่วาสิเฏาะฮฺก็เป็นชุดคุณค่าที่ปรากฏโดยทั่วไปในชีวิตประจำวันของผู้คน (Bellow, 2013) เมื่อพิจารณาเฉพาะในแง่มุมทางการเมือง สำหรับหลายกรณีของหลายประเทศในตะวันออกกลาง แบบแผนของวาสิเฏาะฮฺจึงปรากฏขึ้นโดยมีความหมายเชิงลบค่อนข้างมาก ในฐานะที่ถูกมองเป็นรูปแบบสำคัญของคอรัปชั่นในตะวันออกกลาง ในลักษณะของการใช้เส้นสายอิทธิพลอุปถัมภ์ การเลือกปฏิบัติ ซึ่งฝังรากเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเล่นพรรคเล่นพวก (Nepotism) และเน้นเรื่องเครือญาติสายตระกูล (Kinship Politics) (Sidani & Thornberry, 2013; Weiner, 2016) อันแผ่ซ่านไปในระดับต่างๆ ของสังคมอย่างกว้างขวาง และเป็นตัวแปรบ่อนทำลายระบบสังคมการเมืองในภาพรวม (Cunningham & Sarayrah, 1993; Fershtman, Gneezy, & Verboven, 2005) งานสองชิ้นของดักลาส โจนส์ ซึ่งให้ภาพกรณีศึกษาของการเมืองจอร์แดนค่อนข้างชัด คือ ดุษฎีนิพนธ์ของเขาในปี ค.ศ. 2016 และบทความในปี ค.ศ. 2019 (Jones, 2016, 2019)

กระบวนการที่จะสร้างความเป็นไปได้ให้กับการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในโลกอาหรับ ใน Shao (2011)

4.2 การทดลองกำหนดตัวอย่างกรณีศึกษาเปรียบเทียบ: ซาอุดิอาระเบีย บาห์เรน และกาตาร์

ผลลัพธ์จากอาหรับสปริงเกิดอย่างแตกต่างออกไปต่อระบอบอำนาจนิยมอีกประเภทในภูมิภาคตะวันออกกลาง คือ ระบอบอำนาจนิยมแบบกษัตริย์นิยม (Monarchism) ประกอบด้วย บรรดารัฐริมอ่าว (the Gulf States) และจอร์แดน ซึ่งหากยกเว้นบาห์เรนเพียงรัฐเดียวที่เผชิญแรงต้านรุนแรงมากกว่าในเชิงเปรียบเทียบกับรัฐกษัตริย์ริมอ่าวรัฐอื่นแล้ว รัฐที่เหลือเหล่านั้นก็ล้วนนับได้ว่ายังคงมีเสถียรภาพตั้งมั่นต่อออกมาได้ถึงปัจจุบัน สะท้อนความสามารถของระบอบอำนาจนิยมแบบกษัตริย์นิยมในเชิงความยืดหยุ่น ทนทาน และตอบสนองแรงกระแทกเสียดทานจากการต่อต้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Authoritarian Resilience) ซึ่งเป็นโจทย์ที่ผู้วิจัยสนใจทำการสำรวจตรวจสอบคุณลักษณะเนื้อในของประเด็นนี้ในการวิจัยระยะต่อไป

ตารางที่ 1 ระดับประชาธิปไตย (DI) และระดับสันติภาพ (PI) ของรัฐริมอ่าว ค.ศ. 2011-2018**

	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	DI	PI	DI	PI	DI	PI	DI	PI	DI	PI	DI	PI	DI	PI	DI	PI
บาห์เรน*	**2.92**	**2.40**	**2.53**	**2.25**	**2.87**	**2.11**	**2.87**	**2.22**	**2.79**	**2.14**	**2.79**	**2.39**	**2.71**	**2.40**	**2.71**	**2.43**
คูเวต	3.74	1.67	3.78	1.79	3.78	1.71	3.78	1.67	3.85	1.62	3.85	1.84	3.85	1.90	3.85	1.79
โอมาน	3.26	1.74	3.26	1.89	3.26	1.81	3.15	1.88	3.04	1.94	3.04	2.01	3.04	1.98	3.04	1.98
กาตาร์*	**3.18**	**1.40**	**3.18**	**1.40**	**3.18**	**1.48**	**3.18**	**1.49**	**3.18**	**1.56**	**3.18**	**1.71**	**3.19**	**1.66**	**3.19**	**1.86**
ซาอุฯ*	**1.77**	**2.19**	**1.71**	**2.18**	**1.82**	**2.12**	**1.82**	**2.00**	**1.93**	**2.04**	**1.93**	**2.33**	**1.93**	**2.47**	**1.93**	**2.41**
ยูเออี	2.58	1.69	2.58	1.79	2.52	1.68	2.64	1.74	2.75	1.80	2.75	1.93	2.69	1.94	2.76	1.82

* กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเลือกทำการวิจัย: ซาอุดิอาระเบีย บาห์เรน และกาตาร์

** ดัชนีประชาธิปไตยมีพิสัย 0-10 คะแนน โดยที่คะแนนยิ่งสูง ยิ่งบ่งชี้ว่ามีระดับประชาธิปไตยสูง ส่วนดัชนีสันติภาพโลกมีพิสัย 1-5 คะแนน โดยที่คะแนนยิ่งสูง ยิ่งบ่งชี้ว่ามีระดับสันติภาพต่ำ

ที่มา: The Economist Intelligence Unit (2018) และ Institute for Economics and Peace (2018)

รัฐริมอ่าว (the Gulf States) หมายถึง กลุ่มของรัฐซึ่งตั้งอยู่บริเวณคาบสมุทรอาหรับ และมีระบบการปกครองคล้ายกันคือ ระบบกษัตริย์ จำนวน 6 รัฐ ได้แก่ บาห์เรน คูเวต โอมาน กาตาร์ ซาอุดิอาระเบีย และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ทุกรัฐในกลุ่มรัฐนี้ล้วนใช้ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Regime) แม้ว่าพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ระดับการพัฒนาทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ และมิติทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละรัฐจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดพอสมควร แต่ทั้งนี้ เนื่องด้วยในส่วนของการพัฒนาโครงการวิจัยในภาพใหญ่ ผู้วิจัยตั้งเป้าหมายที่มุ่งให้ได้มาซึ่งข้อสรุปที่มีระดับความเป็นนามธรรมปานกลาง อันส่งผลตามมายังกลยุทธ์การวิจัยที่เป็นการเปรียบเทียบแบบเจาะจง (Focused Comparison) (Hague et al., 1992 as cited in Landman & Cavalho, 2017, p. 34) พร้อมกับวางแผนกำหนดขอบเขตการวิจัยที่ใช้ระยะเวลาสั้น จึงทำให้จำเป็นต้องทดลองกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยโดยอาศัยการพิจารณาจากฐานความรู้ประสบการณ์เดิมของตน (Intentional Selection) ประกอบกับสถิติข้อมูลดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index: DI) ดัชนีสันติภาพโลก (Global Peace Index: GPI) และขนาดของการชุมนุมในช่วงอาหรับสปริงจากงานของ Howard & Hussain (2013)

ในส่วนของดัชนีประชาธิปไตยนั้นเป็นกรอบเกณฑ์หลักของการพิจารณากำหนดกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ เพราะการพิจารณารายหมวดหมู่ตัวแปรที่ใช้ชี้วัดลักษณะของระบอบการเมืองนั้นสามารถจำแนกให้เห็นถึงคุณลักษณะภายในที่แตกต่างกันของแต่ละรัฐที่ถูกจัดประเภทอยู่ในระบอบการเมืองแบบเดียวกันได้อย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 2 หมวดหมู่ของกลุ่มตัวแปรในดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index: DI)

ลำดับ	หมวดหมู่ของประชาธิปไตย	ตัวอย่างตัวแปร
1	กระบวนการเลือกตั้งและความเป็นพหุนิยม	การเลือกตั้งที่มีการแข่งขันเป็นไปอย่างเสรีและเป็นธรรม
2	เสรีภาพของพลเมือง	การปกป้องหลักสิทธิมนุษยชนตามที่ปรากฏในเอกสารลายลักษณ์อักษรของกฎบัตรสหประชาชาติและข้อตกลงระหว่างประเทศ
3	การทำงานของรัฐบาล	การมีระบบถ่วงดุลและคานอำนาจที่มีประสิทธิภาพ
4	การมีส่วนร่วมทางการเมือง	การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการเข้าร่วมพรรคการเมือง
5	วัฒนธรรมทางการเมือง	การที่ฝ่ายแพ้การเลือกตั้งยอมรับในผลการออกเสียงของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

ที่มา: ณิชภัทร์ กิจเจริญ และอาทิตย์ ทองอินทร์ (2563)

แม้ว่าดัชนีชี้วัดดังกล่าวจะมีชื่อเรียกที่บ่งชี้ไปถึงการวัดระดับความเป็นประชาธิปไตย กระนั้น ชุดตัวแปรแต่ละหมวดหมู่ก็ถูกนำมาประมวลวิเคราะห์เพื่อจำแนกระบอบการเมืองประเภทต่างๆ ในโลกที่ครอบคลุมระบอบอันมิใช่ประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน ดังตารางที่ 3 ที่แสดงนิยามของระบอบการเมืองแต่ละประเภทซึ่งดัชนีประชาธิปไตยทำการจัดจำแนก และแผนภาพที่ 1 ในลำดับต่อมา ซึ่งแสดงถึงขั้นตอนการทำงานและการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์อย่างง่ายในการวัดค่าระดับและจัดจำแนกระบอบการเมืองของตัวดัชนีประชาธิปไตย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นคุณประโยชน์ที่จะอาศัยระดับคะแนนอันถูกวัดจากดัชนีดังกล่าวเป็นกรอบเกณฑ์หลักในการจัดจำแนกและคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ประกอบกับ 2 กรอบเกณฑ์ที่กล่าวถึงไว้แล้วข้างต้น ดังจะอธิบายต่อไป

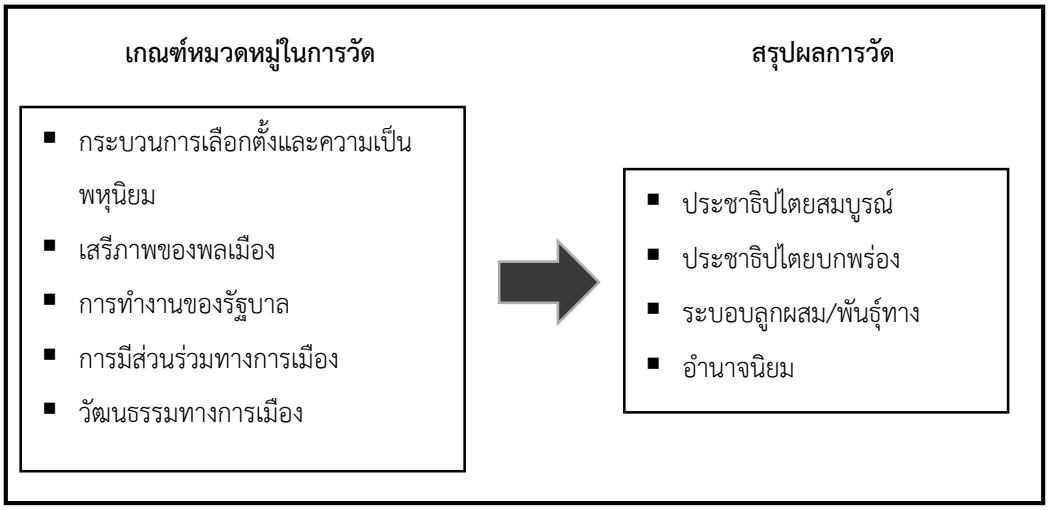
ตารางที่ 3 นิยามของระบอบการเมืองแต่ละประเภทซึ่งดัชนีประชาธิปไตยทำการจัดจำแนก

ลำดับ	ระบอบการเมือง	นิยาม
1	ประชาธิปไตยสมบูรณ์	ประเทศที่มีการเคารพในหลักเสรีภาพพลเมืองและเสรีภาพทางการเมืองขั้นพื้นฐาน โดยมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่หนุนเสริมประชาธิปไตย การทำงานของรัฐบาลเป็นไปอย่างน่าพึงพอใจ สื่อมวลชนมีอิสระและมีความหลากหลายระบบตรวจสอบและถ่วงดุลมีประสิทธิภาพ ฝ่ายตุลาการมีอิสระและผลการตัดสินได้รับการบังคับในทางคดี
2	ประชาธิปไตยที่บกพร่อง	ประเทศที่มีการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม แม้มีปัญหาบางประการ เช่นเรื่องเสรีภาพของสื่อ เสรีภาพของพลเมืองได้รับการเคารพ แต่ยังปรากฏความอ่อนแออย่างมีนัยสำคัญในมิติอื่นๆ ของความเป็นประชาธิปไตย อันรวมถึงปัญหาในการบริหารปกครอง วัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่พัฒนา และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ
3	ระบอบลูกผสมพันธุ์ทาง	ประเทศที่มีการเลือกตั้งแต่เป็นไปอย่างไม่ปกติ รัฐบาลทำการกดดันฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองเป็นการปกติ รวมทั้งมีความอ่อนแอกว่าระบอบประชาธิปไตยที่บกพร่อง ทั้งในเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง การทำงานของรัฐบาล และการมีส่วนร่วมทางการเมือง หลักนิติรัฐอ่อนแอและการคอร์รัปชันกระจายตัวในวงกว้าง ภาคประชาสังคมอ่อนแอ มักปรากฏการดูหมิ่นและกดดันสื่อมวลชน และฝ่ายตุลาการขาดความเป็นอิสระ

ลำดับ	ระบอบการเมือง	นิยาม
4	อำนาจนิยม	ประเทศที่ไม่มีความเป็นพหุนิยมทางการเมือง หลายประเทศในกลุ่มนี้ปกครองในระบอบเผด็จการโดยสมบูรณ์อย่างชัดเจน สถาบันทางประชาธิปไตยที่เป็นทางการบางสถาบันดำรงอยู่ แต่มีสลักสำคัญต่ำ และแม้การเลือกตั้งอาจปรากฏให้เห็นแต่ก็มิได้เป็นไปอย่างเสรีและเป็นธรรม ประเทศในกลุ่มนี้เพิกเฉยต่อการละเมิดเสรีภาพพลเมือง สื่อมวลชนเป็นของรัฐหรือถูกควบคุมโดยกลุ่มซึ่งมีความเชื่อมโยงอยู่กับระบอบที่ทำการปกครอง มีการกดทับปิดกั้นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและทำการสอดส่องจับจ้อง รวมทั้งปราศจากซึ่งฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระ

ที่มา: ณิชภัทร์ กิจเจริญ และอาทิตย์ ทองอินทร์ (2563)

แผนภาพที่ 1 แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างตัวชี้วัดกับการจัดจำแนกระบอบการเมืองของดัชนีประชาธิปไตย

ที่มา: ณิชภัทร์ กิจเจริญ และอาทิตย์ ทองอินทร์ (2563)

ต่อมา ผู้วิจัยได้นำผลการพิจารณาวางเกณฑ์กำหนดกลุ่มตัวอย่างดังข้างต้นไปหารือกับผู้เชี่ยวชาญตะวันออกกลางศึกษาคือ ดร.รุสตั้ม หวันสู จนกระทั่งได้ข้อสรุปที่เห็นพ้องต้องกันต่อเกณฑ์การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ได้มา 3 รัฐ เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่า การศึกษา

เปรียบเทียบการปรับตัวของระบอบอำนาจนิยม 3 รัฐนี้ เป็นตัวแทนสะท้อนความเข้าใจการทำงานของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริงในภาพรวมได้ค่อนข้างชัด การแจกแจงเหตุผลสนับสนุนการกำหนดแต่ละรัฐดังกล่าวเป็นกลุ่มตัวอย่างและรายละเอียดเบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง ปรากฏดังนี้

4.2.1 ซาอุดิอาระเบีย: ในฐานะรัฐมหาอำนาจระดับภูมิภาค (Regional Power) หรือรัฐศูนย์กลาง (Pivotal State) โดยมีขนาดอำนาจใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับรัฐริมอ่าวที่เหลือ (อาทิตย์ ทองอินทร์, 2562, น. 5-8) พร้อมกันนั้น ก็เป็นรัฐที่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุดในบรรดารัฐริมอ่าวทั้งหมด หากวัดจากดัชนีประชาธิปไตย ค.ศ. 2011-2018 แต่กระนั้นกลับมีขนาดการลุกฮือระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐริมอ่าวอื่นโดยประเมินจากข้อมูล ค.ศ. 2012 ผู้ชุมนุมบนท้องถนนประมาณการณ์ได้มากกว่า 4,000 คน ทำกิจกรรมประท้วงในโลกออนไลน์มากกว่า 25,000 คน มีจำนวนผู้บาดเจ็บในระดับต่ำไม่เกิน 50 คน ถูกจับกุมมากกว่า 150 คน (Howard & Hussain, 2013, p. 8)

4.2.2 บาห์เรน: หากพิจารณาเปรียบเทียบดัชนีประชาธิปไตยของบรรดารัฐริมอ่าวแล้ว บาห์เรนจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มที่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำปานกลางร่วมกับสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (ค่าเฉลี่ยระหว่าง ค.ศ. 2011-2018 ของบาห์เรนอยู่ที่คะแนน 2.77 ส่วนสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์อยู่ที่คะแนน 2.65) แตกต่างจากกลุ่มของคูเวต โอมาน และกาตาร์ ที่จัดได้ว่ามีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำเมื่อเทียบกับโลกภายนอกแต่ถือว่าสูงแล้วเมื่อเปรียบเทียบกันเองภายในกลุ่มรัฐริมอ่าว (ค่าเฉลี่ยระหว่าง ค.ศ. 2011-2018 ของคูเวต โอมาน กาตาร์อยู่ที่คะแนน 3.81, 3.13, 3.18 ตามลำดับ) และแตกต่างจากซาอุดิอาระเบียที่นับได้ว่ามีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำมาก (ค่าเฉลี่ยระหว่าง ค.ศ. 2011-2018 อยู่ที่คะแนน 1.85) แม้ระดับความเป็นประชาธิปไตยบาห์เรนต่ำปานกลาง แต่กลับเป็นรัฐริมอ่าวที่เผชิญแรงต้านท้าทายจากปรากฏการณ์อาหรับสปริงหนักที่สุดยิ่งกว่าซาอุดิอาระเบียหรือสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ หากอนุมานจากดัชนีสันติภาพโลก ค.ศ. 2011-2018 ทั้งคะแนนภาพรวม และเฉพาะหมวดความขัดแย้งภายในกับหมวดความมั่นคงปลอดภัยทางสังคม จากข้อมูล ค.ศ. 2012 มีจำนวนผู้ชุมนุมในบาห์เรนสูงถึงมากกว่า 200,000 คน และมีจำนวนผู้บาดเจ็บอยู่ในช่วง 50-100 คน ผู้คนหลายพันได้รับผลกระทบถูกเลิกจ้างจากงาน ถูกจับกุม และบางส่วนถูกซ้อมทรมาน (Howard & Hussain, 2013, p. 8)

4.2.3 กาตาร์: เป็นรัฐริมอ่าวที่เผชิญแรงท้าทายภายในประเทศในปรากฏการณ์อาหรับสปริงน้อยที่สุดและจัดได้ว่ามีระดับประชาธิปไตยค่อนข้างสูง หากอนุมานจากดัชนีสันติภาพโลก และวัดจากดัชนีประชาธิปไตยตามแบบอย่างข้อ (1) และ (2) โดยหากประเมิน

จากข้อมูล ค.ศ. 2012 แล้ว กาตาร์เป็นรัฐเดียวในบรรดารัฐริมอ่าวที่ไม่ปรากฏการชุมนุมที่มีนัยสำคัญขึ้นเลย (Howard & Hussain, 2013, p. 7) นอกจากนี้ กาตาร์ยังมีนัยสำคัญจากการเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของสำนักข่าวอัลจาซีเราะฮ์ที่มีบทบาทสูงต่อความเป็นไปของสถานการณ์อาหรับสปริงในภูมิภาคอีกด้วย (อาทิตย์ ทองอินทร์, 2562, น. 18-19)

จากการดำเนินการดังได้นำเสนอมาข้างต้นนี้สะท้อนนัยต่อการกำหนดคำถามให้กับหัวข้อวิจัยต่อออกไปอีกว่า คำถามผิวเผินที่น่าสนใจคือ เพราะเหตุใดความแตกต่างของชุดปัจจัยเฉพาะเหล่านี้ไม่ได้ทำให้ผลลัพธ์ของแต่ละรัฐแตกต่างกัน คือ ระบอบอำนาจนิยมของทุกรัฐต่างยังคงตั้งมั่นได้อยู่อย่างค่อนข้างมั่นคง ขณะเดียวกัน คำถามนี้อาจพัฒนาต่อเชิงลงรายละเอียดเพื่อให้เกิดความกระจ่างเพิ่มขึ้นได้อีกแบบว่า ความแตกต่างของชุดปัจจัยเฉพาะยังผลให้ระบอบอำนาจนิยมของแต่ละรัฐขับเคลื่อนกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองแรงเสียดทานทางการเมืองอย่างแตกต่างกันในรายละเอียดหรือไม่ อย่างไร การปรับคำถามดังข้างต้นนี้จะพาเราขยายโจทย์จากปัจจัยที่มีอิทธิพลไปครอบคลุมรวมคำถามเชิงกระบวนการเอาไว้ด้วย และการสำรวจตรวจสอบเชิงเปรียบเทียบในแง่มุมนี้จะช่วยให้เข้าใจชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับรูปแบบการปรับตัวหลากมิติและลักษณะของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว เพื่อตั้งมั่น (Consolidate) เป็น “กติกาเดียวของสังคมการเมืองที่ซึ่งทุกคนปฏิเสธมิได้” (The only game in town) (Linz & Stepan, 1997)

4.3 การพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว หลังอาหรับสปริง

บทความวิจัยนี้ตั้งต้นเดินทางออกจากขบวนของการศึกษาการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Political Transition) กระแสความคิดหลักในขบวนนี้อยู่ใต้อิทธิพลของแนวคิดการเปลี่ยนสู่ประชาธิปไตย (Democratization) มาตั้งแต่ราวทศวรรษที่ 1970 โดยมีงานของรัสเทาว์ (Rustow, 1970) และงานชุด 4 ชิ้นซึ่งโอดอนเนลล์ ชมิตเตอร์ และไวท์เฮดเป็นบรรณาธิการร่วมกัน (O’Donnell, Schmitter, & Whitehead, 1986) เป็นงานชิ้นสำคัญหัวขบวน ก่อนที่งานของฮันติงตัน (Huntington, 1991) จะชวนพิจารณาภาพประวัติศาสตร์ระยะยาวเพื่อทำความเข้าใจระลอกคลื่นแห่งการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของกลุ่มรัฐต่างๆ ในแต่ละยุค อันมีลักษณะหลากหลายแตกต่างภายในกลุ่มรัฐของระลอกคลื่นนั้นๆ ที่ทั้งเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยและทั้งอาจปรากฏว่าหมุนย้อนกลับไปสู่เผด็จการได้เช่นกัน เมื่อนับมาจนถึงปีที่เขาเผยแพร่งาน ระลอกคลื่นดังกล่าวก็นับได้เป็นคลื่นลูกที่สามแล้วอันเริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ. 1974 ที่โปรตุเกสเป็นต้นมา กระทั่งเมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายอันเป็นเงื่อนไขที่คาดการณ์ได้ถึงการเพิ่มจำนวนของรัฐประชาธิปไตยบนแผนที่โลก

อย่างไรก็ดี นักวิชาการอีกจำนวนไม่น้อยอาจมองภาพระยะยาวของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองเชิงเปรียบเทียบแตกต่างออกไปจากฮันติงตัน ยกตัวอย่างเช่นงานของแม็คฟาว (McFaul, 2002) ทำการสำรวจตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของระบอบหลังคอมมิวนิสต์ก่อนที่จะตัดสินใจว่าต้องแยกกลุ่มรัฐเหล่านี้ออกจากระลอกคลื่นลูกที่สามในการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยของฮันติงตัน แล้วจัดจำแนกเป็นหมวดใหม่ว่าคลื่นลูกที่สี่ของการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง เพราะเห็นว่า ผลลัพธ์ของกระบวนการเปลี่ยนผ่านนั้นปรากฏระบอบการเมืองออกมาให้เห็นทั้งที่เป็นประชาธิปไตยและเป็นเผด็จการ ส่วนงานของเอล-ซัยยิด (El-Sayyid, 1994) เสนอว่า สำหรับโลกอาหรับแล้วเป็นพื้นที่ที่มีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เฉพาะตัวจนมิอาจจัดร่วมเล่าอยู่ในโทนเรื่องเดียวกับภาพใหญ่ที่เรียกว่าคลื่นแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยของฮันติงตันได้ เพราะแม้หากวางอยู่ในโครงเรื่องคลื่นลูกที่สามตามอย่างฮันติงตัน แต่เรื่องราวเนื้อในคลื่นลูกที่สามของโลกอาหรับก็ดูจะเป็นเสมือนโลกคู่ขนานเรื่องเล่าของฮันติงตันเสียมากกว่า โดยนับตั้งแต่ช่วงหลังสงครามอาหรับ-อิสราเอล (รัฐเถื่อนไซออนิสต์-ผู้วิจัย) เมื่อ ค.ศ. 1973 มานั้น ระบอบอำนาจนิยมของรัฐอาหรับหลายแห่งปรับเปลี่ยนตนเองไปในกระแสที่เอล-ซัยยิดเรียกว่าคลื่นของการเปิดเสรีทางการเมือง (Political Liberalization)

ข้อน่าสนใจประการหนึ่งก็คือ ทั้งหมดที่เอลซัยยิดยกมานี้ล้วนมีลักษณะร่วมเป็นการปฏิรูปจากบนลงล่าง (Top-Down Reform) ทั้งสิ้น หรือกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปของระบอบอำนาจนิยม โดยระบอบอำนาจนิยม เพื่อระบอบอำนาจนิยมที่ตั้งมั่นได้มากกว่าเดิม กุมความสามารถตอบสนองปัจจัยท้าทายทั้งภายในและภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ด้วยเหตุแห่งบริบทเฉพาะเช่นนี้ อาหรับสปริงจึงเป็นจุดเริ่มต้นระลอกคลื่นของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในภูมิภาคที่ยากคาดเดาผลลัพธ์ปลายทาง อันไม่รับประกันถึงระบอบประชาธิปไตย (Diamond, 2011) เนื่องจากอุดมไปด้วยชุดปัจจัยอันหลากหลายที่ขัดขวางทางเดินสู่ปลายทางนั้น จนกระทั่งระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคดำรงอยู่ต้านทานพลังเปลี่ยนแปลงได้อย่างคงทน (persistent authoritarianism) (การทำงานของชุดปัจจัยแห่งความล้มเหลวของการปฏิวัติประชาชนและชุดปัจจัยขัดขวางทางเดินสู่ประชาธิปไตยในภูมิภาคหลังอาหรับสปริงถูกนำเสนอผ่านงานหลายชิ้นสำคัญ เช่น, Hudson, 2014, pp. 31-32; Abushouk, 2016; Alduhaim, 2019, pp. 633-634)

แบบแผนทางเดินการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่แตกต่างเฉพาะพื้นที่ดังยกมาข้างต้นเรียกร้องการทำงานทางความคิดอย่างใกล้ชิดกับอีกกระแสหนึ่งเพื่อคลี่คลายโจทย์ของบทความวิจัย คือ กระแสแนวคิดเกี่ยวกับระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย (Non-Democracy Regimes) รูปแบบต่างๆ ซึ่งกุญแจดอกสำคัญสำหรับระบอบในการดำรงอยู่อย่างตั้งมั่น คือ ความสามารถของระบอบเองในการปรับตัวและวิวัฒน์ตัวเองด้วยแนวทาง ยุทธศาสตร์ และเครื่องมือต่างๆ

กระทั่งกุมความชอบธรรมและการควบคุมเหนือสมาชิกของสังคมการเมืองเอาไว้ได้ (Brooker, 2014) ในขณะที่แบบแผนการกระทำเช่นนั้นของระบอบอำนาจนิยมหลายแห่งปรากฏให้เห็นได้มากในลักษณะของการพรางตนเองเข้าไว้ในอาภรณ์ของประชาธิปไตยและซ่อนการใช้อำนาจเผด็จการไว้เบื้องหลังเครื่องมือทางกฎหมาย (Varol, 2015) กระนั้น สำหรับการปรับและวิวัฒน์ตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวแล้ว ดูจะสะท้อนแบบแผนอีกลักษณะที่น่าสำรวจตรวจสอบมากกว่า คือ แบบแผนของระบอบอำนาจนิยมยกระดับความสามารถ (Upgrading Authoritarianism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สตีเฟ่น เฮเดอร์มันใช้อธิบายยุทธศาสตร์การปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมตะวันออกกลางอันปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 และ 1990 แล้ว ซึ่งในระลอกยุคสมัยนั้น มีแนวทางปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างจำกัด (Limited Economic Reforms) เป็นสูตรสำเร็จหลัก (Heydemann, 2007) ทำให้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบกับงานของฮันติงตันเมื่อ ค.ศ. 1991 ได้ว่า การทำความเข้าใจการเมืองของรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริงในแง่หนึ่งแล้ว ก็คือ การมุ่งสำรวจตรวจสอบคลื่นระลอกใหม่ของการยกระดับตนเองของระบอบอำนาจนิยมเพื่อกุมความชอบธรรมและความสามารถขัดฝืนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองเพื่อดำรงอยู่อย่างตั่งมั่นนั่นเอง

ระบอบอำนาจนิยมยกระดับความสามารถ (Upgrading Authoritarianism) ตามข้อเสนอของเฮเดอมันน์ หมายถึง การออกแบบปรับแต่งกรอบโครงของการบริหารปกครองแบบอำนาจนิยมเสียใหม่ (Reconfiguring) เพื่อบริหารจัดการและรองรับเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเป้าหมายใจกลางอยู่ที่การแสวงหาแนวทางธำรงตัวระบอบอำนาจนิยมเอาไว้ให้คงอยู่ตั้งมั่นต่อไปได้ผ่านการพัฒนาระบอบให้มีความยืดหยุ่นขึ้น เปิดกว้างมากขึ้น และชำนาญยิ่งขึ้นในการเผชิญข้อเรียกร้องจากกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย และการปฏิรูปไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด โดยที่เครื่องมือของการกดปราบข่มขู่บังคับ ก็ยังคงเป็นส่วนสำคัญของระบอบที่ยกระดับความสามารถแล้ว (Heydemann, 2007, pp. 1-2)

แม้ว่าการยกระดับความสามารถของระบอบอำนาจนิยมจะดำเนินไปในรูปแบบแนวทางที่แตกต่างหลากหลายกันไปตามเงื่อนไขและแรงตึงเครียดเฉพาะที่เข้าปะทะระบอบของแต่ละรัฐ กระทั่งไม่อาจสรุปเป็นสูตรสำเร็จหรือตัวแบบตายตัวที่จะอธิบายการยกระดับของระบอบอำนาจนิยมในกลุ่มรัฐอาหรับได้ในสมการเดียว แต่กระบวนการยกระดับความสามารถในรัฐเหล่านั้นไม่มากก็น้อยล้วนเป็นผลจากการทำงานของกลไกการเรียนรู้ของระบอบอำนาจนิยมรัฐเหล่านั้นเอง (Authoritarian Learning) ต่อประสบการณ์ บทเรียน และยุทธศาสตร์ของรัฐต่างๆ ทั้งในและนอกภูมิภาค ทั้งการเรียนรู้เชิงบวกจากกรณีตัวอย่างที่ดีและการเรียนรู้เชิงลบจากกรณีตัวอย่างที่ล้มเหลว เพื่อประเมินทางเลือกในการตอบสนองแรงท้าทายที่

ตนเผชิญ และเป็นบทเรียนในการยกระดับยุทธศาสตร์ของระบอบในการบริหารปกครอง (Heydemann & Leenders, 2011; Heydemann & Leenders, 2014; Hall & Ambrosio, 2017; Diamond, Tsuda, & YoungSmith, 2006)

ระบอบอำนาจนิยมยกระดับความสามารถ (Upgrading Authoritarianism) จึงกุมความหมายสื่อถึงระบอบอำนาจนิยมของรัฐในตะวันออกกลางที่ดิ้นรนแสวงหาแนวทางอยู่รอดและตั้งมั่นโดยคงแนวทางดั้งเดิมที่เคยใช้ทั้งการข่มขู่ สอดส่องจับจ้อง การอุปถัมภ์ คอร์รัปชันและลัทธิบูชาตัวบุคคล พร้อมกับเรียนรู้ถอดบทเรียนเพื่อจะพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ตอบสนองข้อท้าทายจากภัยหลัก 3 ประการ คือ โลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจตลาด และกระบวนการประชาธิปไตย (Heydemann, 2007, p. 3) งานของเฮเดอมันน์ทำการสำรวจตรวจสอบกระบวนการยกระดับนี้ของระบอบอำนาจนิยมอัลจีเรีย อียิปต์ จอร์แดน โมร็อกโก ซีเรีย ตูนีเซีย และเยเมน ภายใต้กรอบการอธิบาย 5 องค์ประกอบหลัก ซึ่งในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำกรอบ 5 องค์ประกอบหลักแห่งการยกระดับความสามารถของระบอบอำนาจนิยมมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยหลักสำหรับสำรวจตรวจสอบกระบวนการในกลุ่มของรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง อนึ่ง องค์ประกอบทั้ง 5 ประการดังกล่าว ได้แก่

(1) การควบคุมจำกัดและใช้ประโยชน์ภาคประชาสังคม

หัวใจในการยกระดับความสามารถของระบอบอำนาจนิยมมิได้วางอยู่ที่การต่อต้านขัดฝืนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หากแต่อยู่ที่การแสวงหาเก็บเกี่ยวใช้ประโยชน์จากมันไปในทางที่จำกัดควบคุมเพื่อลดพลังท้าทายและเป็นฐานผลิตสร้างทรัพยากรทางการเมืองที่จะค้ำจุนการถือครองอำนาจของระบอบ ยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ของรัฐต่อภาคประชาสังคมจึงซับซ้อนผสมผสานหลายมาตรการทั้งในส่วนของการกดปราบ การข่มขู่คุกคามและทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง และในส่วนของ การประสานร่วมมือการใช้ประโยชน์จากกลไกการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคม รวมทั้งการปฏิรูปกรอบกฎหมาย และใช้เครื่องมือทางกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรภาคประชาสังคมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของรัฐบาลในการควบคุม กำกับทิศ แทรกแซงและขัดขวางการทำงานของภาคประชาสังคม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กร/สมาคมวิชาชีพต่างๆ ได้ตามต้องการ กระบวนท่านี้ครอบคลุมถึงกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมสื่อ และปรากฏในรูปกฎหมายเกี่ยวกับการต่อต้านการก่อการร้ายด้วยเช่นกัน ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีผลทำให้องค์กรภาคประชาสังคมมีอิสระในการทำงานลดลง อ่อนแอลง และมีศักยภาพที่จำกัดในการจะท้าทายนโยบายและการบริหารปกครองของรัฐบาล

โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วก็คือ การปฏิรูปกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของภาคประชาสังคมมักบังเกิดผลกระทบสำคัญในสองทิศทาง คือ การจำกัดตัวของแหล่งที่มา

งบประมาณขององค์กรจากภายนอกประเทศ อันทำให้หลายองค์กรต้องพึ่งพิงอยู่กับแหล่งทุนระดับท้องถิ่นและภายในประเทศซึ่งรวมถึงภาครัฐเอง และการถืออำนาจหน้าที่ของรัฐในการกำหนดสถานะที่ถูกหรือผิดกฎหมายขององค์กรภาคประชาสังคม อันสร้างสภาวะความไม่แน่นอนคลุมเครือให้กับกิจกรรมรายวันขององค์กรเหล่านั้นว่าจะถูกหรือผิดกฎหมายหรือไม่ กระบวนท่าลักษณะนี้ดูเป็นนวัตกรรมของระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางที่เข้ามาหนุนเสริมมาตรการกดปราบตรงไปตรงมา ซึ่งอาจมีต้นทุนที่ต้องจ่ายสูงเกินไปสำหรับระบอบ

นอกจากยุทธศาสตร์การควบคุมใหม่ๆ โดยเฉพาะผ่านการปฏิรูปกรอบกฎหมายแล้วนั้น ระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางยังอาศัยกรอบการทำงานและโวหารแบบภาคประชาสังคมในการผลิตสร้างทรัพยากรทางการเมือง กุมความได้เปรียบ และใช้ประโยชน์ในการธำรงระบอบอำนาจนิยมเอาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทชนชั้นนำของระบอบในการเป็นผู้ก่อตั้ง และผู้บริจาค/สนับสนุนอย่างเปิดเผยต่อองค์กรภาคประชาสังคมแบบกึ่งทางการหลายแห่ง คลุมมิติประเด็นหลากหลายที่มิใช่การเมืองโดยตรง อาทิ องค์กรที่ทำงานด้านเยาวชน การศึกษา กีฬา ฯลฯ โดยในทางกลับกัน องค์กรภาคประชาสังคมเหล่านี้ก็เสพสมประสงค์อิ่มทิพย์กับการได้มาซึ่งสถานะพิเศษแห่งการคุ้มครองอุปถัมภ์ ผลประโยชน์ที่ติดตามมาจากความสัมพันธ์แบบอภิสิทธิ์กับเหล่าชนชั้นนำอันเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูง โดยไม่ยี่หระหรือกล่าวให้เบาหน่อยคือ อาจไม่มีทางเลือกนักกับการต้องแลกด้วยการขาดพร่องอิสรภาพในการทำงาน

แม้ด้านหนึ่ง การดำรงอยู่ ขยายตัว และทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมกึ่งทางการหรือเรียกได้อีกชื่อว่าองค์กรภาคประชาสังคมอภิสิทธิชน จะช่วยอย่างมากในการจัดบริการสาธารณะสำคัญๆ หลายรูปแบบไปยังประชาชน ช่วยเชิงรณรงค์ให้สังคมทั้งภายในและระหว่างประเทศตระหนักถึงสาเหตุแห่งปัญหาทางสังคมของผู้คน และด้วยสถานะที่ได้รับค้ำยันจากชนชั้นนำทำให้พวกเขาเคลื่อนงานได้เข้มแข็ง เสถียรมากกว่าองค์กรภาคประชาสังคมที่เป็นอิสระจากรัฐ แต่กระนั้น องค์กรภาคประชาสังคมพึ่งพิงระบอบเหล่านี้ ก็ขาดความสามารถในการเป็นกลไกตรวจสอบความรับผิดรับชอบ ความโปร่งใส และการใช้อำนาจของรัฐ ยิ่งกว่านั้น ยังมอบโอกาสให้ระบอบอำนาจนิยมได้ชุบตัวแสดงภาพลักษณ์เป็นผู้สนับสนุนภาคประชาสังคมอีกด้วย

กรณีของบาห์เรนสะท้อนตัวอย่างที่น่าสนใจจะสำรวจตรวจสอบให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นสำหรับขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการวิจัยนี้ กระทรวงพัฒนาสังคมของบาห์เรนในปัจจุบันทำการขึ้นทะเบียนองค์กรภาคประชาสังคมอย่างเคร่งครัด และจำกัดจำนวนมิให้มากเกินไปผ่านมาตรการที่แยบยล คือ การกำหนดระเบียบว่าด้วยการปฏิเสธรับขึ้นทะเบียนให้กับองค์กรภาคประชาสังคมที่มีภารกิจคล้ายกับองค์กรที่เคยขึ้นทะเบียนไว้ก่อนหน้าแล้ว พร้อมกันนั้น

กระทรวงดังกล่าวก็ยังคงถือเครื่องมือเดิมโดยยึดกฎหมายพระราชกฤษฎีกาเมื่อ ค.ศ. 1989 และแก้ไขปรับปรุงใน ค.ศ. 2002 คงอำนาจในการจำคุกหรือปรับบุคคลที่ทำงานในนามขององค์กรที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับรัฐ ในอีกทางหนึ่ง กระทรวงยุติธรรมและกระทรวงมหาดไทยก็ทำหน้าที่ตรวจสอบอย่างเข้มงวดในเรื่องการสนับสนุนทางการเงินที่มาจากแหล่งทุนต่างชาติให้กับองค์กรภาคประชาสังคม เงื่อนไขเหล่านี้เปิดทางให้กับการปรากฏขึ้นของรูปแบบภาคประชาสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ คือ การเกิดขึ้นของบรรดาองค์กรพัฒนาเอกชนในกำกับของรัฐ หรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า “GONGOs” อันหมายถึง “government-organized non-governmental organization” ทำให้รัฐบาลบาห์เรนทั้งสามารถกำกับควบคุม และทั้งแทรกซึมบงการการเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Abdelaziz, 2017)

กระบวนท่าสุดท้ายที่ปรากฏในระบอบอำนาจนิยมหลายแห่งในภูมิภาค คือ ระบอบสร้างกลไกเข้าไปแสดงบทบาทในวาระประเด็นข้อถกเถียงสำคัญทางการเมืองของภาคประชาสังคมเสียเองโดยตรง ซึ่งก็มักจะเป็นวาระประเด็นที่ระบอบอำนาจนิยมแถบนั้นเปราะบางอ่อนไหวสูงต่อกระแสวิพากษ์วิจารณ์ คือ สิทธิมนุษยชน

ผลจากการยกระดับความสามารถในมิตินี้ของระบอบอำนาจนิยมสะท้อนในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่รัฐมิได้ควบคุมสั่งการอย่างเข้มงวดแบบอำนาจนิยมดั้งเดิม แต่เปลี่ยนมากดปราบโดยเลือกเฟ้นมากขึ้น และปิดบังตนเองด้วยโวหารของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย พร้อมกับเปิดพื้นที่ที่กว้างขึ้นให้กับการจัดองค์กรทางสังคมรูปแบบต่างๆ ของพลเมือง แต่กระนั้นก็ดำเนินไปภายใต้ขอบเขตเพดานอันถูกจำกัด ควบคุม และโอบล้อมของระบอบด้วยมาตรการหลากหลายผสมผสานอันมุ่งรักษาระดับกิจกรรมของพลเมืองให้ต่ำ กระเทาะให้องค์กรภาคประชาสังคมแตกกระจาย และบั่นทอนบ่อนทำลายภาคประชาสังคมให้อ่อนแอ เพื่อธำรงระบอบอำนาจนิยมเอาไว้ให้ตั้งมั่น

(2) การจัดการการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง

ระบอบอำนาจนิยมหลายแห่งในตะวันออกกลางรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในด้านการเปลี่ยนสู่ประชาธิปไตย ด้วยการปรับโครงสร้างของระบอบให้รองรับการแข่งขันทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้น ปรากฏออกมาในหลายรูปแบบของการปฏิรูปการเลือกตั้งเปิดเสรีกว้างขึ้น เช่น การยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การผ่อนคลายข้อจำกัดในการแข่งขันทางการเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ดี โดยสารัตถะแล้ว แนวทางการปฏิรูปการเลือกตั้งดังกล่าวนั้นก็มิได้มีส่วนต่อการผลักดันการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยมากเท่ากับการทำให้การเลือกตั้งเป็นระบบที่ปลอดภัยสำหรับระบอบอำนาจนิยมของตนเอง การสำรวจตรวจสอบกระบวนการดังกล่าวช่วยสะท้อนตรรกะอีกด้านว่าด้วยการยกระดับความสามารถ

ของระบอบอำนาจนิยม ด้วยการทำให้ระบบการเลือกตั้งยังคงกุมความสามารถดูดซับ (Absorb) คู่แข่งขันทางการเมืองเข้าในระบบการเมืองที่ผลลัพธ์จากการเลือกตั้งยังคงประโยชน์ให้เกิดแก่ระบอบอำนาจนิยมอยู่ดี ผ่านการใช้กลไกต่างๆ เช่น การออกแบบกติกาและคงข้อจำกัดบางประการที่รับประกันให้ชนชั้นนำเดิมยังคงครอบงำควบคุมผลจากการเลือกตั้งเอาไว้ได้

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าแง่มุมองค์ประกอบนี้ปรากฏในหลากหลายรูปแบบที่แตกต่างกันไป ในขณะที่กาตาร์ด่วนชิงประกาศจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติซึ่งเคยถูกเลื่อนมาอย่างยาวนาน เพื่อลดแรงกระแทกทางการเมือง ส่วนซาอุดิอาระเบียก็ได้ประกาศกฎเกี่ยวกับการเลือกตั้งใหม่โดยขยายสิทธิในการเลือกตั้งและการลงสมัครแข่งขันให้กับผู้หญิงอันมีผลเป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งท้องถิ่น ค.ศ. 2015 ทั้งนี้ เพื่อมุ่งตอบสนองข้อเรียกร้องของขบวนการสิทธิสตรีอันเป็นหนึ่งในหลากหลายกลุ่มซึ่งลุกฮือขึ้นในเหตุการณ์อาหรับสปริงในซาอุดิอาระเบีย (Al-Rasheed, 2013)

แม้ในภาพรวมของทุกรัฐกลุ่มตัวอย่างดูจะมีแนวทางคล้ายกัน คือ การให้ความสำคัญกับมาตรการทางเศรษฐกิจปิดปากประชาชน และใช้มาตรการปฏิรูปทางการเมืองเพียงเล็กน้อยให้พอที่จะตอบสนองข้อเรียกร้องของฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองบางกลุ่มได้ แต่ความแตกต่างในรายละเอียดซึ่งจะถูกขยายความมากขึ้นในโครงการวิจัยนั้น นักวิชาการบางท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นผลมาจากลักษณะเศรษฐกิจการเมืองและโครงสร้างประชากรของรัฐกลุ่มนี้ที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ซาอุดิอาระเบียถูกจัดว่าเป็นรัฐร่ำรวยจากฐานของน้ำมันและมีประชากรมาก กาตาร์เป็นรัฐที่มีแหล่งก๊าสธรรมชาติสำรองสูงและมีประชากรน้อย ส่วนบาห์เรนนั้นเป็นรัฐที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (Abouzzohour, 2021) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างดังกล่าวกับความเป็นไปได้ในการเลือกใช้มาตรการในการปรับตัวและยกระดับความสามารถของระบอบอย่างแตกต่างกันเป็นอีกแง่มุมที่ถูกสนทนาในโครงการวิจัยระยะต่อไป

เครื่องมือที่ระบอบอำนาจนิยมใช้เพื่อมุ่งเป้าหมายดังกล่าวข้างต้นโดยสารัตถะแล้วคล้ายคลึงกับเครื่องมือ มาตรการที่พวกเขาใช้จัดการภาคประชาสังคม กล่าวคือ สำหรับผู้นำพรรค และนักกิจกรรมทางการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับระบอบยังคงตกเป็นเป้าของการถูกข่มขู่คุกคาม กดปราบและกระทำความรุนแรงจากระบอบ โดยสำหรับบางกรณีของบางรัฐ เช่น อัลจีเรีย อียิปต์ และซีเรีย กระทำการผ่านกฎหมายความมั่นคงในภาวะฉุกเฉิน (Emergency Security Law) ควบคู่กันไปคือ การใช้กรอบของกฎหมายสร้างความแตกกระจายและปั่นป่วนระส่ำระสายให้กับฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง เช่น มาตรการกำกับตามอำเภอใจ มาตรการขัดขวางการจัดตั้งและระดมเงินสนับสนุนพรรคการเมือง มาตรการจำกัดเสรีปฏิบัติฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองจากการเข้าถึงสื่อขณะที่ตนเองมีเสรีในการใช้สื่อรณรงค์แขวนภาพความเป็นผู้ร้ายให้กับฝ่ายตรงข้ามได้ ขณะเดียวกันก็อาศัยกลไกของรัฐใช้อำนาจในทางที่ผิดระหว่างการเลือกตั้ง

เช่น การสร้างแรงกดดันต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ตั้งแต่การนำกำลังทหาร ตำรวจรายล้อมศูนย์เลือกตั้ง การสร้างสิ่งขัดขวางการจะไปเลือกตั้ง กระทั่งการใช้กำลังจู่โจมผู้มีสิทธิเลือกตั้งตรงๆ รวมทั้งยังมีการทุจริตหลากรูปแบบอย่างเข้มข้น ในกระบวนการจัดการเลือกตั้ง ยิ่งไปกว่านั้น พฤติกรรมที่แพร่หลายของกลไกรัฐและพรรคการเมืองที่ครองอำนาจในระบอบอำนาจนิยม คือ การใช้ศักยภาพจากตำแหน่งหน้าที่ของตนในระบอบแสวงประโยชน์และความได้เปรียบทั้งโดยถูกและไม่ถูกกฎหมาย เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ควบคุมกระบวนการของการเลือกตั้งและการกำกับตรวจสอบการเลือกตั้ง

ทั้งหมดนี้สะท้อนสภาพความเป็นจริงว่า ระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคไม่ได้มุ่งที่จะตอบสนองแรงกดดันทางการเมืองด้วยการออกแบบกติกาและโครงสร้างใหม่ แต่ด้วยการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในในรูปของยุทธศาสตร์ควบคุมแบบบนลงล่างสำหรับการจะจัดการการแข่งขันทางการเมือง อันทำให้ระบอบอำนาจนิยมมีความจำเป็นในการใช้เครื่องมือแข็งกร้าวน้อยลง สามารถลดแรงเสียดทานจากกระแสวิพากษ์ วิจารณ์จากภายนอกได้ ยิ่งกว่านั้น กระบวนการทางการเมืองในระบบการเลือกตั้งที่ถูกควบคุมแทรกแซงยังทำให้ระบบเลือกตั้งเองทำหน้าที่ในการจัดสรรกระจายอำนาจทางการเมืองไปยังคนกลุ่มต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพน้อย กระทั่งความเชื่อมั่นและแรงสนับสนุนของสาธารณะต่อการเมืองในระบบการเลือกตั้งถดถอยลง

(3) การแสวงประโยชน์จากการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง

ช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ระบบตลาดมีอิทธิพลต่อทิศทางพัฒนาการเศรษฐกิจการเมืองของแทบทุกรัฐในภูมิภาคอย่างมาก ทั้งที่ปรากฏในรูปของการสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนในเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น การเปิดรับการค้าและการลงทุนกับต่างชาติ การส่งเสริมการส่งออก การเพิ่มความยืดหยุ่นในตลาดแรงงาน และการผูกพันตนเองเข้าในสถาบันระหว่างประเทศทั้งด้านการค้าและการเงิน ตลอดจนระบบตลาดโลก การเคลื่อนตัวของนโยบายรัฐไปในทิศทางของระบบตลาดมากขึ้น เห็นผลอย่างชัดเจนในชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วไปที่มีค่านิยม วิถีการบริโภคและการใช้พื้นที่สาธารณะที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองของแต่ละรัฐ

ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคเลือกใช้ยุทธศาสตร์เปิดเสรีทางเศรษฐกิจบางภาคส่วน โดยมุ่งให้กระบวนการที่เฉพาะเจาะจงนี้ขยับขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มผู้สนับสนุนระบอบ อันมีผลไปในทางเพิ่มพลังอำนาจต่อรองให้กับฐานทางสังคมของระบอบพร้อมกับลดแรงกดดันต่อกระแสเรียกร้องการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรอบด้าน ขณะเดียวกันก็ดำเนินแนวทางควบคุมและออกมาตรการกำกับการทำงานของตลาดในลักษณะต่างๆ ดังนั้น ผลลัพธ์ข้อสำคัญที่ติดตามมาจาก

กระบวนการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงนี้ ก็คือ แบบแผนเชิงเศรษฐกิจการเมืองที่ความสัมพันธ์ของผู้คนถูกบีบให้วางอยู่ในเครือข่ายอุปถัมภ์ (Patronage Network) อย่างเข้มข้นขึ้น โดยที่กลุ่มทุนทางอุตสาหกรรม-กองทัพพัฒนาตัวกลายเป็นผู้เล่นทางเศรษฐกิจรายใหญ่ขึ้นกว่าเดิม ยุทธศาสตร์ที่ระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางเลือกใช้เช่นนี้หนุนเสริมให้กลุ่มนักธุรกิจที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองและตัวแสดงทางการเมืองในเครือข่ายของพวกเขาในระบบรัฐการ/ราชการ สามารถยกระดับฐานะตนเองร่ำรวยมั่งคั่งขึ้นมาได้ กลับกันยุทธศาสตร์นี้ก็มิได้เกื้อกูลให้เกิดความโปร่งใส ความรับผิดรับชอบ ตลอดจนกระบวนการประชาธิปไตยที่แท้จริงในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ

แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงดังกล่าวปรากฏออกมาให้เห็นในหลายรูปแบบด้วยกัน ที่เด่นชัดคือ การแปรรูปกิจการของรัฐที่ให้ผลตอบแทนสูงและเติบโตเร็วไปอยู่ในมือของเอกชนที่มีสายสัมพันธ์กับชนชั้นนำของระบอบ เช่นใน ซีเรีย จอร์แดน และอียิปต์ เป็นต้น การปฏิรูปมาตรการกำกับทางภาษี การคลัง และการค้า เพื่อเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำและเจ้าหน้าที่รัฐของระบอบอำนาจนิยมกับชนชั้นนำทางธุรกิจเจรจาตกลงกันใหม่ต่อกรอบแนวทางการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-Seeking) เช่น การใช้อำนาจหน้าที่โดยอำเภอใจในการยกเว้นการชำระภาษีและธรรมเนียมศุลกากร และการให้สิทธิพิเศษบางลักษณะอันทำให้ชนชั้นนำทางธุรกิจและเครือข่ายชนชั้นนำทางการเมืองสามารถแสวงประโยชน์ได้จากการกุมความเหนือกว่ากลุ่มธุรกิจรายอื่นในตลาดแข่งขันเสรีจำแลง (พร้อมๆ กับใช้แนวทางนี้ให้โทษต่อฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองและกลุ่มทุน/กลุ่มธุรกิจที่ไม่สวามิภักดิ์) แนวทางการปฏิรูปลักษณะนี้จึงยิ่งร้อยรัดความเป็นพันธมิตรแนวร่วมระหว่างชนชั้นนำทางธุรกิจหลักๆ กับระบอบอำนาจนิยมมัดเข้าด้วยกันอย่างกระชับมากขึ้น พร้อมๆ กับร่วมกันอาศัยอภิสิทธิ์สถานะทางการเมืองฉวยเกี่ยวผลประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการเปิดกว้างมากขึ้นทางเศรษฐกิจได้อย่างเป็นกอบเป็นกำกึ่งผูกขาด ยิ่งไปกว่านั้น แนวทางนี้ยังเชื่อมโยงแนวร่วมชนชั้นนำของระบอบเข้ากับเครือข่ายเศรษฐกิจระหว่างประเทศและตลาดโลก เปิดที่ทางให้ชนชั้นนำสามารถอาศัยอภิสิทธิ์สถานะเข้าถึงทั้งทรัพยากร ผู้เชี่ยวชาญ และสถาบันระหว่างประเทศต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง เท่ากับเป็นการขยับขยายขอบเขตอิทธิพลและทัศนวิสัยการดำเนินงานของแนวร่วมชนชั้นนำของระบอบในเวทีระหว่างประเทศตามไปด้วย

ตัวอย่างที่ชัดเจนในองค์ประกอบนี้อันเป็นหน่วยที่น่าสนใจสำรวจตรวจสอบอย่างละเอียดยิ่ง คือ “วิสัยทัศน์ 2030 ของซาอุดิอาระเบีย” (Saudi Vision 2030) เพื่อตอบสนองกับสภาวะราคาน้ำมันตกต่ำและความไม่แน่นอนที่จะพึ่งพาพลังทางเศรษฐกิจจากน้ำมันในการหล่อเลี้ยงรักษาดุลอำนาจทางการเมืองภายในประเทศได้ในอนาคต มาตรการอันเป็นส่วนประกอบในวิสัยทัศน์ดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจอยู่หลายมาตรการ

อาทิ การแปรรูปอุตสาหกรรมบางประเภทให้อยู่ในการถือครองของเอกชน เป็นต้น มาตรการเหล่านี้เป็นการเชื่อมร้อยชนชั้นนำทางการเมืองที่เคยถือครองทุนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติอยู่เดิมเข้ากับทุนในระดับระหว่างประเทศ โดยอาศัยความได้เปรียบ 3 ประการของตนเองเป็นต้นทุนสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจการเมือง นั่นคือ (1) บทบาทความเป็นศูนย์กลางของโลกอาหรับและโลกมุสลิมในฐานะที่ตั้งของนครอันศักดิ์สิทธิ์ คือ มักกะฮฺและมะดีนะฮฺ (2) ความเข้มแข็งทางการเงินในฐานะแหล่งผลิตพลังงานที่มีศักยภาพการลงทุนสูง และ (3) ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ซึ่งเชื่อมร้อยสามคาบสมุทรเข้าด้วยกัน (Grand & Wolff, 2020)

แนวทางปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงนี้นอกจากจัดวางเครือข่ายการอุปถัมภ์และถักทอแนวร่วมชนชั้นนำของระบอบผ่านเครื่องมือของการกระจายทรัพยากรเสียใหม่แล้ว ยังทำงานกับมวลชนในวงกว้างอันมีบทบาทต่อแรงสนับสนุนหรือต้านทานทางการเมือง เช่น ในกรณีอาหรับสปริง อีกด้วย สำหรับเฮเดอร์มันและข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามหน้าข่าวสื่อต่างๆ มิติการทำงานกับมวลชนของแนวทางปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงเป็นมิติที่น่าสำรวจตรวจสอบในระยะของการดำเนินการวิจัยจริงเพราะผู้วิจัยมองว่าอาจเป็นชุดปัจจัยสำคัญแห่งความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างระบอบอำนาจนิยมแต่ละแห่งในกลุ่มรัฐริมอ่าว กล่าวคือ แนวทางปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงในแง่หนึ่งก็มุ่งอุดหนุนรักษาระดับทางเศรษฐกิจของมวลชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะแรงงาน ผ่านการลดอัตราการว่างงานด้วยเครื่องมือต่างๆ บวกกับการให้บริการสวัสดิการสังคมบางลักษณะ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน กระนั้นผลลัพธ์ที่ปรากฏก็ยังคงนำมาซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์อยู่มากในเรื่องการพัฒนาอย่างไม่เท่าเทียมและความไม่ยุติธรรมในการกระจายทรัพยากรและบริการสาธารณะ ซึ่งจัดเป็นความเสี่ยงทางการเมืองของระบอบ

(4) การควบคุมเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่

ในยุคสมัยปัจจุบัน การขยายตัวของการใช้อินเทอร์เน็ตในตะวันออกกลางเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ในทิศทางเดียวกันกับสื่อมวลชน โทรคมนาคมและการใช้สมาร์ทโฟน อันเป็นความเปลี่ยนแปลงระดับพื้นฐานที่ต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงจาก 1-2 ทศวรรษก่อนหน้า ส่งผลสำคัญให้ผู้คนที่อ่านออกเขียนได้ในภูมิภาคนี้เชื่อมโยงตนเองเข้ากับข้อมูล ผู้คนและความคิดทางสังคมการเมืองอันหลากหลาย

สำหรับระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาค แม้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในแง่หนึ่งแล้วจะก่อประโยชน์ทางการเมืองโดยการแสดงตัวว่าเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัยและเปิดกว้าง พาสังคมไปสู่ความก้าวหน้าและน้อมรับเสรีภาพในการสื่อสารแสดงออก แต่กระนั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ก็ท้าทายและสร้างความเสี่ยงให้กับระบอบอย่างมีนัยสำคัญ เพราะ

เทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่กุมศักยภาพในการบั่นทอนอำนาจควบคุมของรัฐเหนือข้อมูลข่าวสารและช่องทาง/พื้นที่สื่อสาร เปิดโอกาสให้ฝ่ายตรงข้ามของระบอบสามารถระดมรวมหมู่อย่างมีพลัง

ดังนั้นแล้ว เพื่อรักษาสมดุลระหว่างประโยชน์กับความเสี่ยงท้าทายต่อระบอบอำนาจนิยมของตนจากเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ ระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางจึงโน้มเอียงไปในทางที่จะใช้ยุทธศาสตร์ควบคุมและจัดการการเข้าถึงของสังคมสาธารณะต่อเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่อย่างเฉพาะ กล่าวคือ ชนชั้นนำทางการเมืองของระบอบหลายแห่งมักผูกโยงตนเองเข้ากับภาพของการเป็นผู้ส่งเสริมนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ พร้อมกันนั้น ก็ตระหนักถึงประโยชน์เทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ในฐานะช่องทางระบายออกความไม่พอใจของผู้คนอันจัดเป็นเครื่องมือลดแรงกดดันทางสังคมต่อระบอบ แต่ขณะเดียวกัน ชนชั้นนำเหล่านั้นก็สร้างระบบของมาตรการกำกับที่ใหญ่โตเข้มข้นกว้างขวางต่อการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวของผู้คน เพื่อรองรับการสอดส่องจับจ้อง เฝ้าระวัง และข่มขู่คุกคาม อันนับว่าเป็นการจำกัดเพดานของอิสรภาพและความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่รายต่างๆ

โดยทั่วไปแล้ว ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมักเริ่มต้นด้วยการควบคุมอย่างรวมศูนย์ต่อการเข้าถึงเว็บไซต์อินเทอร์เน็ต โดยให้น้ำหนักเป็นพิเศษไปยังเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาการเมือง เว็บโป๊ และเว็บอื่นใด ที่ระบอบมองว่าไม่สอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรม การเมือง ศาสนา วัฒนธรรมของชาติ นอกจากนี้ ยังมักประกอบไปด้วยมาตรการกำกับให้การเปิดอินเทอร์เน็ตคาเฟ่จะต้องขอการอนุมัติจากรัฐมนตรีหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย รวมทั้งมาตรการที่บังคับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตจะต้องรายงานชื่อและข้อมูลของผู้ใช้งานแก่หน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งสุดท้ายมักถูกควบคุมอย่างหนักขึ้นหรือกระทั่งเบ็ดเสร็จโดยรัฐ เช่น ในตูนีเซีย หรือซีเรีย และระบบกำกับให้ปัจเจกบุคคลผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตต้องลงทะเบียนเพื่อขออนุญาตสร้างบัญชีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของตน เป็นต้น ระบบควบคุมและจัดการดังกล่าวนี้ดูจะถูกใช้คล้ายๆ กันในรัฐระบอบอำนาจนิยมแห่งต่างๆ แตกต่างเพียงรายละเอียดมาตรการที่อาจหลากหลายกันไปเท่านั้น เช่น ในซีเรียนั้น การลงทะเบียนขอใช้งานอินเทอร์เน็ตจากผู้ให้บริการเครือข่ายรายใดก็ตาม ผู้ขอใช้งานไม่เพียงต้องกรอกแบบฟอร์มระบุชื่อและข้อมูลส่วนตัวอันยาวเหยียดเท่านั้น หากแต่ยังต้องระบุแจ้ง username และ password การใช้งานบัญชีของตนเองอีกด้วย

จากข้อมูลและประสบการณ์เดิมที่มี ผู้วิจัยมองว่าซาอุดิอาระเบียเป็นประเทศที่น่าสนใจทำการสำรวจตรวจสอบการยกระดับความสามารถในแง่มุมนี้มากที่สุด เพราะเป็นรัฐเดียวในบรรดากลุ่มตัวอย่าง รวมถึงเป็นรัฐเดียวในกลุ่มของรัฐระบอบอำนาจนิยมแบบกษัตริย์นิยม

ที่รัฐธรรมนูญมิได้มีเนื้อหาปกป้องคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญนี้ ซาอุดิอาระเบียได้ประกาศบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการพิมพ์และสิ่งพิมพ์ขึ้นใน ค.ศ. 2003 เพื่อควบคุมการสื่อสารสาธารณะ และกฎหมายว่าด้วยการต่อต้านอาชญากรรมไซเบอร์ ค.ศ. 2007 เพื่อขยายการควบคุมดังกล่าวไปครอบคลุมถึงการกระทำที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ออนไลน์ด้วย ต่อมาใน ค.ศ. 2011 ซาอุดิอาระเบียก็ได้ออกพระราชกฤษฎีกาขึ้นมาขยายมาตรการกำกับควบคุมดังกล่าวให้เข้มงวดยิ่งขึ้น ดังนั้น สาระรวมของเครื่องมือกฎหมายเหล่านี้ที่มีการพัฒนายกระดับอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ห้วงก่อนหน้าอาหรับสปริง เป็นไปในทิศทางที่รัฐบาลซาอุดิอาระเบียประสงค์จะใช้ควบคุมปิดกั้นเนื้อหาการสื่อสารใดใดอันจะก่อให้เกิดผลเชิงลบต่อระบอบการเมืองของตน และใช้จำกัดควบคุมการออกใบอนุญาตให้กับผู้ผลิตสื่อประเภทต่างๆ ซึ่งกฎหมายใน ค.ศ. 2011 นั้นทำการขยายให้ครอบคลุมถึงสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์และบล็อกเกอร์ด้วย โดยมีการเพิ่มบทลงโทษต่อการกระทำความผิดที่รุนแรงขึ้นตามลำดับ (Freedom House, 2016; Human Right Watch, 2017; The U.S. Department of State, 2017) กรณีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้อันที่คนทั่วไปคงรับทราบกันอย่างกว้างขวางทั่วโลก คือ กรณีการสังหารญามาล อะฮฺหมัด คาชอกกี สื่อมวลชนชาวซาอุดิอาระเบียคนสำคัญคนหนึ่ง เมื่อ ค.ศ. 2018 (Afify, 2018; Rugman, 2019)

แต่ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลซาอุดิอาระเบียในปัจจุบันก็แสดงออกถึงการเป็นผู้ส่งเสริมนวัตกรรมเทคโนโลยีอันก้าวหน้าทางอินเทอร์เน็ต ดังจะพบได้ว่าวิสัยทัศน์ 2030 ของพวกเขาบรรจุประเด็นยุทธศาสตร์หลักประการหนึ่งไว้เป็นเรื่องของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล และการพัฒนาระบบเศรษฐกิจดิจิทัล อันมีรายละเอียดครอบคลุมถึงการพัฒนาแพล็ตฟอร์มทางธุรกิจต่างๆ และการหนุนเสริมผู้ประกอบการหลากระดับในการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ของการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกับ (กลุ่มธุรกิจ) โลกภายนอก นอกจากนี้ รัฐบาลซาอุดิอาระเบียยังได้ใช้พื้นที่สังคมออนไลน์ในการสื่อสารและขับเคลื่อนวาระของวิสัยทัศน์ 2030 อย่างกว้างขวาง ทั้งทวิตเตอร์ อินตาแกรม เฟสบุ๊ค และยูทูบ รวมทั้งสร้างแพล็ตฟอร์มดิจิทัลเฉพาะไว้สำหรับการดำเนินการแต่ละประเด็นย่อยของยุทธศาสตร์ข้างต้น อาทิ โครงการเมืองนีโอม (NEOM Project) ซึ่งสรุปภาพอย่างง่ายได้ว่ามีลักษณะเป็นโครงการพัฒนาเมืองนีโอมซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือของซาอุดิอาระเบียให้เป็นเมืองอัจฉริยะ (Smart City) พร้อมกับเป็นเมืองสถานที่ท่องเที่ยว (Government of Saudi Arabia, 2021)

บนฐานของระบบควบคุมจัดการอย่างแน่นหนา ระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางดำเนินการกดปราบ ใช้ความรุนแรง จับกุมคุมขังผู้คนจำนวนไม่น้อยภายใต้ข้อหาละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตและสื่อประเภทอื่น ดังนั้น ในภาพรวมจึงสะท้อนว่าระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางมิได้ปิดกั้นกันตนเองออกจากเทคโนโลยีการสื่อสาร

รูปแบบใหม่ หากแต่จัดทำยุทธศาสตร์วางระบบของการควบคุมและจัดการให้เด็ดขาด ซ้ำร้ายไปกว่านั้น พวกเขาฉวยใช้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีนี้ทั้งเพื่อสร้างภาพตนเองในฐานะผู้ตอบรับความก้าวหน้า ส่งเสริมนวัตกรรม และเปิดกว้างให้กับการสื่อสารเสรี และเพื่อใช้เทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ในด้านกลับ กล่าวคือ เป็นเครื่องมือยกระดับความสามารถของระบอบในการควบคุมปกครองผู้คนของตนเองได้อย่างกระชับแน่นยิ่งขึ้น และกอปรด้วยหลายระดับชั้นของการกำกับยิ่งขึ้นเสียกว่าเก่า ความน่าสนใจมากกว่านั้น ก็คือ ยุทธศาสตร์และเทคนิคอันเป็นนวัตกรรมของการควบคุมปกครองนี้ไม่มากก็น้อยเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างระบอบอำนาจนิยมรัฐต่างๆ ทั้งในภูมิภาคและกับภายนอก เช่น ในรูปแบบการประชุม สัมมนา แลกเปลี่ยน ฝึกซ้อม ฝึกอบรมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ ของระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคด้วยกันหรือกับภายนอกภูมิภาค ซึ่งบางครั้งเวทีเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนขององค์การส่งเสริมประชาธิปไตยจากสหรัฐอเมริกา

(5) การสร้างความหลากหลายให้กับการเกี่ยวพันระหว่างประเทศ

ระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางปรับตัวด้วยการยกระดับความสามารถของตนไม่เพียงแต่ในการบริหารปกครองภายในรัฐ หากแต่ยังดำเนินการในมิติต่างประเทศอีกด้วย โดยสร้างความหลากหลายให้กับความสัมพันธ์ทางการทูต การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศเพื่อต้านทานแรงกดดันทางการเมืองจากตะวันตกและสถาบันระหว่างประเทศต่างๆ ที่ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคผ่านการควบคุมวาระการทำงานร่วมกันกับระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลาง

การปรับตัวยกระดับความสามารถลักษณะนี้พบได้ทั่วไปทั้งกับระบอบอำนาจนิยมสาธารณรัฐนิยมและระบอบอำนาจนิยมกษัตริย์นิยม พวกเขาต่างมุ่งมั่นกระจายความสัมพันธ์ไปกับหลากประเทศในเอเชียมากขึ้น โดยเฉพาะในมิติเศรษฐกิจ เพื่อถักทอแนวร่วมระหว่างประเทศลดทอนอิทธิพลของตะวันตกในตะวันออกกลาง อันสะท้อนภาพนี้ได้ชัดในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ รวมถึงเวทีสหประชาชาติ กระบวนท่าการยกระดับความสามารถองค์ประกอบนี้จึงสะท้อนการดิ้นรนปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลางในภาพรวมที่จะดำรงอยู่อย่างคงทนในระบบระหว่างประเทศซึ่งดูเหมือนถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบตะวันตก

สำหรับระบอบอำนาจนิยมกษัตริย์นิยมของกลุ่มรัฐริมอ่าว พวกเขาอาศัยน้ำมันเป็นจุดศูนย์ดุลในการวางยุทธศาสตร์เชื่อมโยงระหว่างตนในฐานะผู้ส่งออกกับบรรดาผู้นำเข้าน้ำมันจากบรรดาชาติต่างๆ ที่มิใช่ตะวันตก เพื่อกระชับแน่นความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีน ซึ่งดูได้จากการเดินทางเยือนกันและกันของผู้นำระดับสูง และการพัฒนากรอบความร่วมมือระหว่างประเทศต่อกันในหลากหลายมิติประเด็นความร่วมมือ ทั้งกรอบระดับทวิภาคี และระดับพหุภาคี อันสะท้อนว่า การกระชับความสัมพันธ์กับมหาอำนาจอย่างจีนผ่าน

มิติความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นสารตั้งต้นนั้น กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวในการได้มาซึ่งแรงสนับสนุนและปกป้องทางการเมืองจากต่างประเทศรวมไปถึงแหล่งที่มาของแรงสนับสนุนทางเศรษฐกิจ เช่น บทบาทด้านสถาบันทางการเงินของจีนในภูมิภาค ธนาคารเพื่อการนำเข้าและส่งออก การที่จีนเป็นผู้สนับสนุนเงินกู้ยืมและบริจาคต่อหลายรัฐในภูมิภาค ฯลฯ เพื่อการตั้งมั่นคงทนของระบอบตนเองในยุคสมัยปัจจุบัน

หลักฐานสำคัญอันแสดงถึงการกระชับความสัมพันธ์อันแนบแน่นยิ่งขึ้นหลังอาหรับสปริงระหว่างรัฐในกลุ่มตัวอย่าง อย่างกรณีของซาอุดิอาระเบีย คือ การที่ซาอุดิอาระเบียกับจีนสามารถบรรลุข้อตกลงความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน (Comprehensive Strategic Partnership Agreement) ระหว่างกันในระหว่างการเยือนซาอุดิอาระเบียของประธานาธิบดีสี จิ้นผิงของจีน เมื่อ ค.ศ. 2016 ข้อตกลงดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นลำดับสูงสุดสำหรับความสัมพันธ์ทางการทูตของจีนต่อประเทศอื่น (Fulton, 2020) นอกจากนี้ การที่ซาอุดิอาระเบียเป็นแหล่งนำเข้าน้ำมันรายสำคัญของจีน มาตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 2005 เป็นอย่างน้อยเป็นต้นมา และเพิ่มปริมาณขึ้นอย่างก้าวกระโดดในช่วง 5 ปี หลังเหตุการณ์อาหรับสปริง รวมไปถึงการที่เสถียรภาพทางการเมืองของบรรดารัฐริมอ่าวสำคัญอย่างมากต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของจีนที่มีอยู่ในตะวันออกกลางและในเส้นทางการค้าทางทะเล ทำให้เหตุการณ์ดังเช่นอาหรับสปริงเป็นตัวแปรอันส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของจีนในตะวันออกกลาง เงื่อนไขนี้เป็นหนึ่งในหลายสาเหตุที่ผลักดันให้จีนแสดงบทบาทที่สูงขึ้นและกระชับแน่นขึ้นกับซาอุดิอาระเบียและรัฐในกลุ่มตัวอย่างเพื่อดำเนินการเชิงรุกยิ่งขึ้นในการปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาในต่างแดน (Calabrese, 2013, 18)

พร้อมกันนั้น จีนก็เป็นตัวแบบของการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จในสายตาของระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลาง ที่บรรลุถึงประสิทธิภาพด้านเศรษฐกิจพร้อมกับเสถียรภาพทางการเมืองบนฐานของความไม่ต้องเป็นประชาธิปไตย แนวทางบริหารปกครองแบบบนลงล่าง การปฏิรูปเศรษฐกิจโดยปราศจากการปฏิรูปการเมือง ศักยภาพในการควบคุมเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ ฯลฯ การถอดบทเรียนการเรียนรู้นี้แตกต่างไปจากที่พวกเขามองไปยังรัสเซียซึ่งถูกพิจารณาว่าการปฏิรูปในช่วงทศวรรษที่ 1990 นำมาซึ่งการบั่นทอนเสถียรภาพทางการเมืองลงอย่างหยั่งรากลึก ดังนั้น จีนจึงเป็นตัวแบบสำหรับการยกระดับความสามารถในหลายมิติของระบอบอำนาจนิยมตะวันออกกลางในภาพรวม ไม่เพียงแค่ระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวเท่านั้น การสำรวจตรวจสอบกลไก-กระบวนการเรียนรู้ของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว (Authoritarian Learning) จากตัวแบบอย่างจีนในรายละเอียดจึงเป็นเนื้อหาการวิจัยส่วนที่จะเติมต่อภาพให้ครบถ้วนต่อไปในอนาคต

นอกจากจีนซึ่งถือว่ามีนัยสำคัญที่สูงแล้ว รองลงมาจากนั้นก็ยังประกอบไปด้วยรัฐอย่างรัสเซีย อินเดีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และเวียดนาม ที่เป็นหมากสำคัญในยุทธศาสตร์การยกระดับความสามารถของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวบนกระดานอำนาจระหว่างประเทศอีกด้วย ผ่านเครื่องมือลักษณะเดียวกัน คือ การเชื่อมโยงด้านการค้า การลงทุน รวมถึงเครื่องมือทางสังคมวัฒนธรรม เช่น การแลกเปลี่ยนนักเรียน นักศึกษา ตลอดจนความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม การศึกษา และวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏมาตั้งแต่ก่อนหน้าอาหรับสปริง โดยอาจกำหนดขอบเขตเวลาคร่าวๆ ว่า นับตั้งแต่เข้าศตวรรษที่ 21 มานี้ ยังมีอีกลักษณะที่น่าสนใจ คือ การกระชับความสัมพันธ์ภายในภูมิภาคด้วยกันเอง ระหว่างระบอบอำนาจนิยมสาธารณรัฐนิยมกับระบอบอำนาจนิยมกษัตริย์นิยม โดยแบบแผนความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดจะออกมาในรูปที่กลุ่มแรกมองกลุ่มหลังว่าเป็นช่องทางสำคัญในการได้มาซึ่งแหล่งทางเลือกของการลงทุนสำหรับการพัฒนา การค้า และแรงสนับสนุนทางการเมืองซึ่งกันและกัน ส่วนกลุ่มหลังก็คาดหวังที่จะปรับดุลอำนาจในภูมิภาคให้พึ่งพาอาศัยกันเชิงยุทธศาสตร์กับรัฐที่มีระบอบอำนาจนิยมเช่นกันมากขึ้น ลดแรงเสียดทานทั้งจากกระแสเรียกร้องการปฏิรูปการเมืองภายในแต่ละประเทศ และจากแรงกดดันจากโลกตะวันตกเกี่ยวกับความไม่เป็นประชาธิปไตยและการละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐพวกเขา พร้อมๆ ไปกับแสวงประโยชน์จากโอกาสในภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคร่วมกันกับกลุ่มรัฐระบอบอำนาจนิยมสาธารณรัฐนิยมบางรัฐ

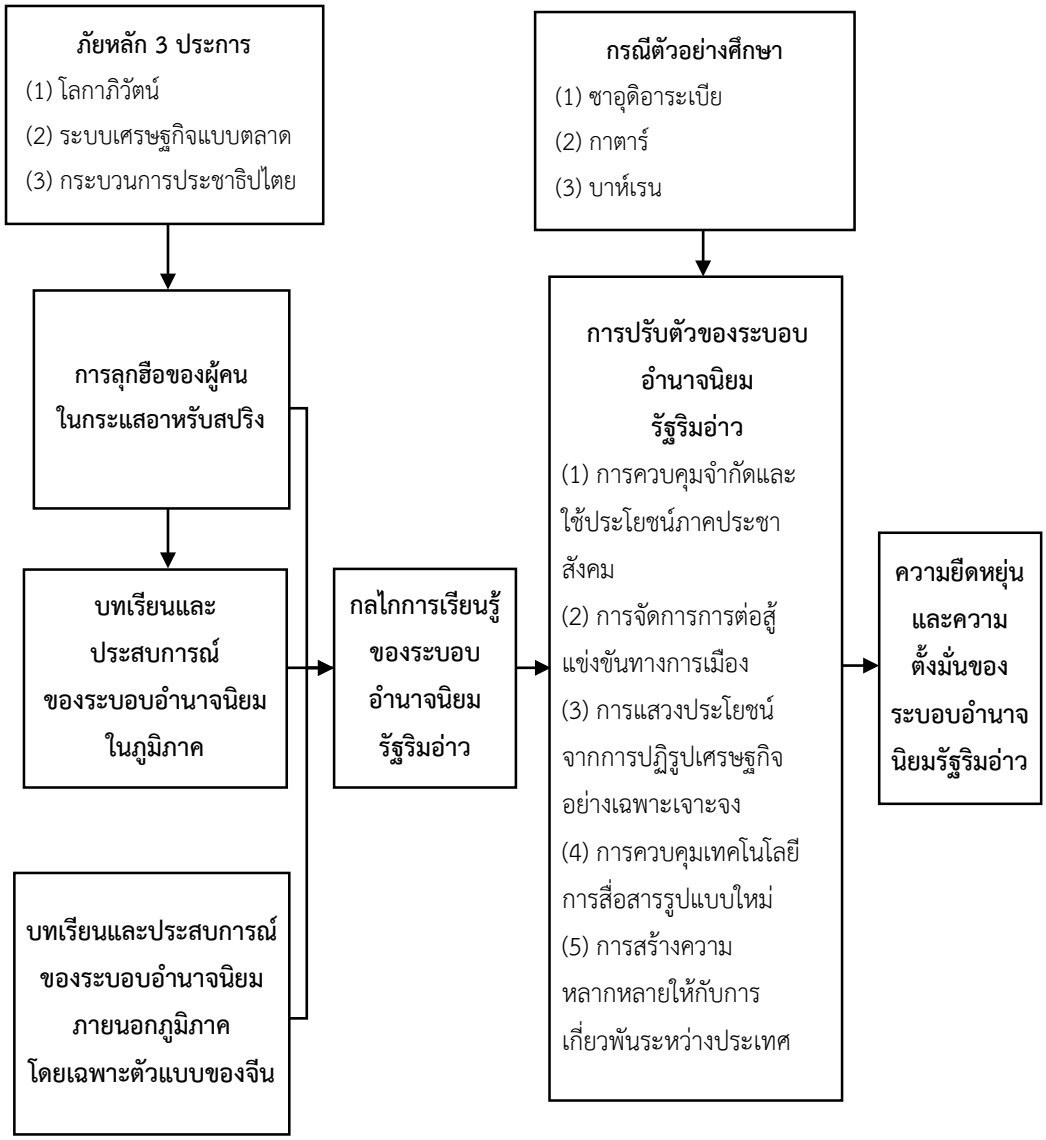
ดังความสัมพันธ์ระหว่างซาอุดิอาระเบียกับอียิปต์ซึ่งแสดงตัวอย่างของการพึ่งพาอาศัยกันเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้อย่างชัดเจนในกรณีน่านน้ำทะเลแดง กล่าวคือ ภายใต้วิสัยทัศน์ 2030 หนึ่งในโครงการสำคัญของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจของซาอุดิอาระเบีย คือ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจย่านทะเลแดง (Red Sea Project) (Government of Saudi Arabia, 2021) แน่นอนว่า อียิปต์เข้าไปแบ่งปันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นรองรับแรงงานของชาติตนเอง ส่วนซาอุดิอาระเบียก็คาดหวังให้อียิปต์อาศัยกำลังทหารที่มีขนาดใหญ่แสดงบทบาทรักษาน่านน้ำทะเลแดงอันเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันนี้เอาไว้ นอกจากนี้ ทั้งสองรัฐยังมีผลประโยชน์และภัยคุกคามด้านการเมืองร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงการร่วมมือกันได้ยากในยุคหลังอาหรับสปริง ที่สำคัญคือ การที่ทั้งคู่ต่างต้องต้านทานกระแสการเรียกร้องให้เปิดเสรีทางการเมืองมากขึ้น และบทบาทของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลที่บางกลุ่มมีสายสัมพันธ์ข้ามชาติอยู่ในทั้งสองรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ขบวนการภราดรภาพมุสลิม หรืออิควานมุสลีมูน (Muslim Brotherhoods) (Aftandilian, 2021) กรณีตัวอย่างข้างต้นนี้ บ่งชี้ถึงแนวโน้มบางแง่มุมของตะวันออกกลางยุคหลังอาหรับสปริงว่ามีการก่อตัวขึ้นของบริบทระหว่างประเทศใหม่ที่ระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคอาจจะสามารถยกระดับ

ความเป็นอิสระและขีดอำนาจของตนเองในการต้านทานแรงกดดันให้ปฏิรูปจากตะวันตกได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากแบบแผนความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างรัฐกับรัฐดังกล่าวข้างต้นแล้ว งานบางชิ้นยังชี้ทิศทางให้กับโครงการวิจัยในระยะต่อไปว่า สามารถพิจารณาการดิ้นรนปรับตัวและยกระดับความสามารถของรัฐกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้ในอีกพื้นที่หนึ่ง ได้แก่ กรอบขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่รัฐระบอบอำนาจนิยมกษัตริย์นิยมร่วมกันก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ ค.ศ. 1981 นั่นคือ สภาความร่วมมือแห่งอ่าว (the Gulf Cooperation Council: GCC) ทั้งนี้ เพราะการลุกฮือของผู้คนในเหตุการณ์อาหรับสปริงนั้นถือได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ท้าทายต่อทุกรัฐสมาชิกอย่างถ้วนหน้า ในระดับความรุนแรงที่อาจจะหนักเบาแตกต่างกันออกไป และท้าทายต่อวัตถุประสงค์หัวใจของการดำเนินงานของ GCC คือ การสนับสนุนกลุ่มของรัฐระบอบกษัตริย์เหล่านี้รักษาราชบัลลังก์ของตนเอาไว้ (Colombo, 2012) ดังนั้นแล้ว บทบาทของ GCC ยุคหลังอาหรับสปริงจึงโดดเด่นขึ้นและมีนัยสำคัญมากขึ้นต่อความเป็นไปของไม่เพียงคาบสมุทรอาหรับ แต่ยังรวมถึงตะวันออกกลางในภาพรวม (Akkaya, 2018) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกรอบของ GCC จึงเป็นอีกพื้นที่วิเคราะห์หนึ่งที่โครงการวิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปด้วยคาดหวังว่าจะสะท้อนแง่มุมที่รัฐสมาชิก GCC ทั้งใช้องค์การดังกล่าวเป็นพื้นที่และช่องทาง รวมทั้งอาศัยเครื่องมือด้านเศรษฐกิจ การทูต และความมั่นคงขององค์การไปเพื่อหนุนเสริมการยกระดับความสามารถของระบอบตนเอง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในกรอบดังกล่าว แง่มุมนี้จะช่วยเติมต่อภาพกรอบการวิเคราะห์ไม่เพียงในองค์ประกอบที่ 5 นี้เท่านั้น แต่คาดได้ว่าจะสามารถให้รายละเอียดที่มีมิติรอบด้านขึ้นในการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบประการอื่นอีกด้วย

จากที่กล่าวมานี้สะท้อนว่า การปรับตัวของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวสัมพันธ์กับความสามารถของระบอบในการเรียนรู้จากปัจจัยแวดล้อม รับแรงกระแทกและกระแสการเปลี่ยนแปลงจากทั้งภายในและภายนอกในบริบทโลกาภิวัตน์ กระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้สัมพันธ์ในเชิงสาเหตุส่งผลกับความสามารถด้านความยืดหยุ่นและการตั้งมั่นของระบอบ ดังแสดงตามแผนภาพด้านล่าง

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษาระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าวหลังอาหรับสปริง

5. ข้อสรุปและข้อสังเกตเพื่อการดำเนินการระยะต่อไป

การทำความเข้าใจกระบวนการที่ระบอบอำนาจนิยมแต่ละแห่งใช้ยกระดับความสามารถในการบริหารปกครอง ธำรงระเบียบทางการเมือง และกุมความชอบธรรมเหนือสังคมการเมืองเอาไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว จะพบว่า เป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกับการศึกษาความยืดหยุ่นของระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian Resilience) ในการรับแรงกระแทกเสียดทานจากปัจจัยท้าทาย

ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งระบอบอำนาจนิยมแต่ละแห่งต่างวางยุทธศาสตร์ดำเนินการเรื่องนี้แตกต่างกันไปตามบริบทและปัจจัยเฉพาะของตน ทำให้ความหมายของ “ความยืดหยุ่น” ในที่นี้มีลักษณะองค์ประกอบที่อาจแตกต่างหลากหลายกันไป หรือกล่าวอีกแบบหนึ่งได้ว่าการศึกษากระบวนการปรับตัวของระบอบเป็นส่วนหนึ่งที่ลงภาพรายละเอียดการดำเนินการของระบอบในการจะกุมความยืดหยุ่นและตั้งมั่นนั่นเอง

กระบวนการดังกล่าวของระบอบอำนาจนิยมสะท้อนให้เห็นได้ในหลายๆ กรณีศึกษาอาทิ กรณีของจีนโปรดดูการเสนอข้อถกเถียงที่ท้าทายทฤษฎีระบอบได้ในงานของนาธาน (Nathan, 2003) และการขยายพรมแดนไปต่อทางความคิดในงานของเสี้ยวจุน (Xiaojun, 2011) กรณีเมียนมาซึ่งเพิ่งมีการทำรัฐประหารไปเมื่อกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 ก็น่าสนใจสนทนากับงานใน ค.ศ. 2019 ที่ผ่านมานี้เองของรัสซาและคณะ (Ruzza, Gabusi, และ Pellegrino, 2019) ซึ่งเสนอไว้อย่างมาก่อนกาลว่า เป็นไปได้ที่เราไม่ควรพิจารณาการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของเมียนมาตั้งแต่ ค.ศ. 1988 เป็นต้นมาในภาพของกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย แต่เราอาจจะเข้าใจเรื่องราวการเมืองเมียนมาได้ถ่องแท้ชัดเจนกว่าหากพิจารณาในภาพกระบวนการปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นตัวเองของระบอบอำนาจนิยม สำหรับตะวันออกกลางงานหลายชิ้นวางประกอบช่วยเราทำความเข้าใจภาพใหญ่และระยะยาวของเรื่องราวการดำรงอยู่อย่างยืดหยุ่นปรับตัว วิวัฒน์ และยกระดับความสามารถ เพื่อการตั้งมั่นของระบอบอำนาจนิยมในภูมิภาคได้อย่างน่าสนใจ เช่น งานของโพซุสเนย์ (Posusney, 2004) และเบลลิน (Bellin, 2004) ใน Comparative Politics ฉบับเดียวกัน ซึ่งต่างชี้ว่า นอกจากการขาดเงื่อนไขตั้งต้นของประชาธิปไตย (Prerequisites) ยังมีบรรดาปัจจัยอีกจำนวนมากที่ทำให้ชนชั้นนำของระบอบอำนาจนิยมกุมความได้เปรียบในการปกครอง คุม และกระทั่งกดปราบประชาชนอย่างเด็ดขาด ซึ่งปัจจัยภายนอกคือบทบาทและจุดยืนของตะวันตกโดยเฉพาะในมิติความมั่นคงนั้นก็มีส่วนสำคัญเลยทีเดียวต่อการหนุนระบอบอำนาจนิยมในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะรัฐริมอ่าวให้ดำรงอยู่ได้อย่างตั้งมั่น กระทั่งภูมิภาคนี้กลายเป็นพื้นที่สภาวะยกเว้นอยู่นอกเหนือกระแสคลื่นของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยดังที่หลายแห่งในโลกประสบพบพาน

ตะวันออกกลางภายใต้และหลังกระแสอาหรับสปริง สามารถพิจารณาอีกแบบแทนที่การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยได้ว่าเป็นช่วงตอนทางประวัติศาสตร์ของการเมืองแห่งการต่อสู้ขัดแย้ง (Contentious Politics) ที่ซึ่งระบอบอำนาจนิยมแสวงหาแนวทางยกระดับความสามารถตนเองเพื่อตอบสนองแรงท้าทายอันรายล้อม (Durac, & Cavatorta, 2015, pp. 11-31) ในฉากทัศน์นี้ การเรียกร้องลุกฮือของประชาชนเพื่อไปสู่ประชาธิปไตยนั้นก็สามารถมองได้อีกแบบว่าเป็นสภาวะแวดล้อมใหม่โดยเฉพาะสภาวะแวดล้อมในด้านสื่อและข้อมูลข่าวสารสำหรับการทบทวนและกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองของระบอบอำนาจนิยม (Lynch, 2011,

pp. 307-308) ที่ซึ่งชนชั้นนำของระบอบเรียนรู้และปรับตัวแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ เช่น บางรัฐริมอ่าวระยะแรกของการตระหนักถึงกระแสลุกฮือของประชาชน คือ ตั้งแต่ช่วงต้น ค.ศ. 2011 ก็ได้ชิงออกมาตรการทางเศรษฐกิจเอาใจประชาชนเสียแต่เนิ่นๆ (Heydemann, & Leenders, 2011) โดยจะเห็นว่า รัฐริมอ่าวหรือเรียกอีกแบบว่า รัฐระบอบอำนาจนิยมแบบกษัตริย์นิยมคงทนแข็งแรงต่อแรงต้านได้มากกว่ารัฐระบอบอำนาจนิยมแบบสาธารณรัฐนิยมในภูมิภาคเดียวกัน อันเป็นผลจากหลากปัจจัยทั้งในเชิงสถาบัน วัฒนธรรม และทางเลือกการดำเนินยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำ ที่สำคัญคือ ความสามารถในการระดมรวมหมู่ชนชั้นนำบริเวณริมอ่าวข้ามรัฐเข้าเป็นแนวร่วมเดียวกัน ความมั่งคั่งบนฐานเศรษฐกิจไฮโดรคาร์บอน และบทบาทของตะวันตกในการให้การอุปถัมภ์ค้ำชูราชบัลลังก์ (Yom, & Gause, 2012)

ดังนั้น ภายใต้การทำงานของหลากปัจจัยดังได้กล่าวไป การสำรวจตรวจสอบกระบวนการพัฒนายกระดับความสามารถตนเองของระบอบอำนาจนิยมเพื่อเผชิญรับมือกับสภาพแวดล้อมใหม่จากกระแสอาหรับสปริงจึงเป็นโจทย์วิจัยที่น่าสนใจ โดยในการดำเนินการระยะต่อไปนั้น ผู้วิจัยจะทำการพิจารณาข้อมูลผ่านมุมมองของตัวแบบองค์ประกอบการยกระดับความสามารถของระบอบอำนาจนิยม ซึ่งเฮเดอร์มันน์เสนอไว้เป็นพื้นยืนทางความคิดหลักของงาน โดยเพิ่มมิติสะท้อนถึงความสามารถในการเรียนรู้และความสามารถในการยืดหยุ่นและการตั้งมั่นของระบอบอำนาจนิยมรัฐริมอ่าว นำมาสนทนากับวรรณกรรมที่ทบทวนมาดังได้กล่าวไว้แล้วบางส่วน และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อถักทอความเข้าใจเชิงเปรียบเทียบต่อกลุ่มตัวอย่างของโครงการวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จรัญ มะลูลีม. (2557). *Arab Spring: การลุกฮือที่เปลี่ยนโฉมหน้าของโลกอาหรับ*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

ณิชภัทร์ กิจเจริญ, และอาทิตย์ ทองอินทร์. (2563). หน่วยที่ 9 ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ: การเก็บรวบรวมข้อมูลทางรัฐศาสตร์ ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา หลักเบื้องต้นของการวิจัยทางรัฐศาสตร์ หน่วยที่ 8-15 (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1)*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พิศาล มุกดารัศมี. (2558ก). หน่วยที่ 3 แนวคิดสาธารณรัฐในปรัชญาการเมือง. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 1-5*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (2558ข). หน่วยที่ 8 พันธะทางการเมือง. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 6-10*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ศราวุฒิ อารีย์. (2563). *ระเบียบตะวันออกกลางในรอบ 1 ทศวรรษ: จากอาหรับสปริงถึงโควิด-19*. สมุทรปราการ: ศรีบูรณ์คอมพิวเตอร์-การพิมพ์.

อาทิตย์ ทองอินทร์. (2562). การต่างประเทศของซาอุดิอาระเบีย ในรัชสมัยของกษัตริย์ ซัลมาน อิบนุ อับดุล อะซีส: มุมมองระดับภูมิภาค. *เอเชียปริทัศน์, 39*(2), 1-35. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2564.

ภาษาอังกฤษ

Abdelaziz, M. (2017). *The Hard Reality of Civil Society in the Arab World*. Retrieve May 25, 2021, from https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hard-reality-civil-society-arab-world

Abdel-Khaliq, N. (1984). Environmental Dimensions of Bureaucracy in Kuwait. *Studies in the Gulf and Arabia, 10*(38), 13-65.

Abouzzohour, Y. (2021). *Heavy Lies the Crown: The Survival of Arab Monarchies, 10 Years After the Arab Spring.* Retrieved May 25, 2021, from https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/03/08/heavy-lies-the-crown-the-survival-of-arab-monarchies-10-years-after-the-arab-spring/

Abushouk, A. (2016). The Arab Spring: A Fourth Wave of Democratization? *Digest of Middle East Studies, 25*(1), 52-69.

Afifi, N. (2018). *Jamal Khashoggi: The Saudi Mystery*. IL: Independently Published.

Aftandilian, G. (2021). *Egyptian-Saudi Relations: Strategic Ties with Some Political Strains*. Retrieved May 25, 2021, from http://arabcenterdc.org/policy_analyses/egyptian-saudi-relations-strategic-ties-with-some-political-strains/

Akkaya, G. N. (2018). How the Gulf Cooperation Council Responded to the Arab Spring? In Cakmak, C., & Ozcelik, A. O. (Eds.). *The World Community and the Arab Spring* (pp. 117-139). Retrieved February 1, 2021, from https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-60985-0

Alduhaim, A. (2019). The Enigma of the Arab Spring and its Autumn. *Journal of Social and Political Sciences, 2*(3), 630-635.

Aljazeera. (2021). *'Police Everywhere, Justice Nowhere': Hundreds Protest in Tunisia*. Retrieved February 1, 2021, from https://www.aljazeera.com/news/2021/1/30/police-everywhere-justice-nowhere-hundreds-protest-in-tunisia

Al-Rasheed, M. (2013). *Saudi Arabia: Women in an Authoritarian State*. Retrieved May 25, 2021, from https://www.alpbach.org/wp-content/uploads/2015/06/SEM_06_Madawi-al-Rasheed-Orient-pdf.pdf

Barnett, A., Yandle, B., & Naufal, G. (2013). Regulation, Trust, and Cronyism in Middle Eastern Societies: The Simple Economics of "Wasta". *The Journal of Socio-Economics, 44*, 41-46.

Bellin, E. (2004). The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective. *Comparative Politics, 36*(2), 139-157.

Bellow, A. (2003). *In Praise of Nepotism: A Natural History.* MD: Doubleday Publishing.

Berger, R., Herstein, R., & Mitki, Y. (2013). Guanxi: The Evolutionary Process of Management in China. *International Journal Strategic Change Management, 5*(1), 30-40.

Brooker, P. (2014). *Non-Democratic Regimes*. NY: Palgrave MacMillan.

Buamgarten, H. (2002). Neopatrimonial Leaders Facing Uncertain Transitions. In Heacock, R. (Ed.). *Political Transitions in the Arab World Part Three: Contemporary Paradigms and Cases* (pp. 45-86). Birzeit, Palestine: Birzeit University.

Calabrese, J. (2013). China and the Arab Awakening: The Cost of Doing Business. *China Report, 49*(1), 5-23.

Colombo, S. (2012). *Unpacking the GCC's Response to the Arab Spring.* Retrieved May 25, 2021, http://www.iai.it/sites/default/files/Sharaka_C_01.pdf

Cunningham, R., & Sarayrah, Y. (1993). *Wasta: The Hidden Force in Middle Eastern Society*. London: Praeger Publishers.

Diamond, L. (2011). *A Fourth Wave or False Start?: Democracy After the Arab Spring*. Retrieved February 4, 2021, from https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-22/fourth-wave-or-false-start

Diamond, L., Tsuda, K., & YoungSmith, B. (2006). Authoritarian Learning: Lessons from the Colored Revolutions. *The Brown Journal of World Affairs, 12*(2), 215-222.

Dodge, T. (2012). From the 'Arab Awakening' to the Arab Spring; the Post-Colonial State in the Middle East. In Kitchen, N. (Ed.). *After Arab Spring: Power Shift in the Middle East* (pp. 5-11). London: LSE Ideas.

Durac, V., & Cavatorta, F. (2015). *Politics and Governance in the Middle East*. NY: Palgrave.

Eisenstadt, S. (1973). *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*. Beverly Hills, London: Sage.

El-Sayyid, M. (1994). The Third Wave of Democratization in the Arab World. In Tschirgi, D. (Ed.). *The Arab World Today* (pp. 179-189). London: Lynne Rienner.

Fershtman, C., Gneezy, U., & Verboven, F. (2005). Discrimination and Nepotism: The Efficiency of the Anonymity Rule. *The Journal of Legal Studies, 34*(2), 371-396.

Freedom House. (2016). *Saudi Arabia 2016 Report*. Retrieved May 25, 2021, from https://www.justice.gov/eoir/page/file/916396/download.

Fulton, J. (2020). *Strangers to Strategic Partners: Thirty Years of Sino-Saudi Relations*. Washington, D.C.: Atlantic Council.

Government of Saudi Arabia. (2021). *National Transformation Programs*. Retrieved May 25, 2021, from https://www.vision2030.gov.sa/v2030/vrps/ntp/

Grand, S. and Wolff, K. (2020). Assessing Saudi Vision 2030: A 2020 Review. Washington, D.C.: Rafik Hariri Center for the Middle Easy, Atlantic Council.

Hall, S., & Ambrosio T. (2017). Authoritarian Learning: A Conceptual Overview. *East European Politics, 33*(2), 143-161.

Heydemann, S. (2007). *Upgrading Authoritarianism in the Arab World (Saban Center Analysis Paper Series)*. Washington, DC: Brookings Institution.

Heydemann, S., & Leenders, R. (2011). Authoritarian Learning and Authoritarian Resilience: Regime Responses to the 'Arab Awakening'. *Globalization, 8*(5), 647-653.

_____. (2014). Authoritarian Learning and Counterrevolution. In Lynch, M. (Ed.). *The Arab Uprisings Explained: New Contentious Politics in the Middle East* (pp. 75-92). Columbia Studies in Middle East Politics.

Howard, P., & Hussain, M. (2013). Democracy's Fourth Wave?: Digital Media and the Arab Spring. Oxford: Oxford University Press.

Hudson, M. (2014). Arab Politics After the Uprisings: Still Searching for Legitimacy. In Sadiki, L. (Ed.). *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*. NY: Routledge.

Human Rights Watch. (2017). *Saudi Arabia: Event 2016*. Retrieved May 25, 2021, from https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/saudi-arabia#.

Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.

Hutchings, K., & Weir, D. (2006). Guanxi and Wasta: A Comparison. *Thunderbird International Business Review, 48*(1), 141-156.

Institute for Economics and Peace. (2018). *Global Peace Index 2018*. Retrieved May 25, 2021, from https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Peace-Index-2018-2.pdf

Jones, D. (2016). *Vitamin or Poison?: Wasta and Politics in Jordan* (Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy), Graduate Program in Political Science, The State University of New Jersey.

_____. (2019). Talking About Wasta: Attitudes Toward Informal Politics in Jordan. *Confluences Méditerranée, 110(*3), 87-98.

Landman, T., & Carvalho, E. (2017). *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*. NY: Routledge.

Linz, J. and Stepan, A. (1997). Toward Consolidated Democracy. In Diamond, L., Chu, Y., & Tien, H. (Eds.), Consolidating the Third Wave Democracies: Themes and Perspectives. London: the Johns Hopkins University Press.

Loewe, M., Blume, J., Schönleber, V., Seibert, S., Speer, J., & Voss, C. (2007). The Impact of Favoritism on the Business Climate: A Study on Wasta in Jordan. *German Development Institute*. May 25, 2021, from https://www.die-gdi.de/en/studies/article/the-impact-of-favouritism-on-the-business-climate-a-study-on-wasta-in-jordan/

Lynch, M. (2011). After Egypt: The Limits and Promise of Online Challenges to the Authoritarian Arab State. *Perspective on Politics, 9*(2), 301-310.

McFaul, M. (2002). The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Non-Cooperative Transitions in the post-Communist World. *World Politics, 54*(2), 212-244.

Mohamed, A., & Hamdy., H. (2008). The Stigma of Wasta: The Effect of Wasta on Perceived Competence and Morality. Retrieved May 25, 2021, from https://ideas.repec.org/p/guc/wpaper/5.html

Nathan, A. (2003). Authoritarian Resilience. *Journal of Democracy, 14*(1), 6-17.

O'Donnell, G., Schmitter, P., & Whitehead, L. (Eds.). (1986). *Transitions from Authoritarian Rule (Vol.1-4)*. Baltimore: the Johns Hopkins University Press.

Posusney, M. (2004). Enduring Authoritarianism: Middle East Lessons for Comparative Theory. *Comparative Politics, 36*(2), 127-138.

Ramady, M. (ed.). (2016). *The Political Economy of Wasta: Use and Abuse of Social Capital Networking*. NY: Springer International Publishing.

Rózsa, E. N., Al-Wahishi, A., Bahgat, G., Baskin, G., Berger, L., Güney, N. A., et al. (2012). *The Arab Spring: Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. Report.* Retrieved May 25, 2021, from https://ideas.repec.org/p/guc/wpaper/5.html

Rugman, J. (2019). *The Killing in the Consulate: The Life and Death of Jamal Khashoggi*. London: Simon & Schuster.

Rustow, D. (1970). Transitions to Democracy: Toward Dynamic Model. *Comparative Politics, 2*(3), 337-363.

Ruzza, S., Gabusi, G., & Pellegrino, D. (2019). Authoritarian Resilience Through Top-Down Transformation: Making Sense of Myanmar's Incomplete Transition. *Italian Political Science Review, 49*, 193-209.

Shao, M. (2011). *Larry Diamond: Democracy is Not Assured by Arab Uprisings*. Retrieved February 1, 2021, from https://www.gsb.stanford.edu/insights/larry-diamond-democracy-not-assured-arab-uprisings

Sidani, Y., & Thornberry, J. (2013). Nepotism in the Arab World: An Institutional Theory Perspective. *Business Ethics Quarterly, 23*(1), 69-96.

The Economist Intelligence Unit. (2019) *Democracy Index 2018: Me too? Political Participation, Protest and Democracy*. Retrieved May 25, 2021, from http://enperspectiva.uy/wp-content/uploads/2019/01/Democracy_Index_2018.pdf

The U.S. Department of State. (2017). *Saudi Arabia 2017 Human Rights Repo*rt. Retrieved May 25, 2021, from https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Saudi-Arabia.pdf

Varol, O. (2015). Stealth Authoritarianism. *Iowa Law Review, 100*(4), 1673-1742.

Weiner, S. (2016). *Kinship Politics in the Gulf Arab States*. Washington DC: The Arab Gulf States Institute in Washington.

Xiaojun, Y. (2011). Regime Inclusion and the Resilience of Authoritarianism: The Local People's Political Consultative Conference in post-Mao Chinese Politics. *The China Journal, 66*, 53-75.

Yom, S., & Gause, F. (2012). Resilient Royals: How Arab Monarchies Hang On. *Journal of Democracy, 23*(4), 74-88.